

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Martin Toncr

Možnosti alternativní výchovy a vzdělávání v Olomouckém kraji

Olomouc 2013 vedoucí práce: Prof. PhDr. Helena Grecmanová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a použil jsem jen uvedených pramenů v seznamu literatury.

V Olomouci dne 27. března 2013

.....
Martin Toncr

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Prof. PhDr. Heleně Grecmanové, Ph.D., za ochotu, vstřícný přístup, cenné rady a odborné připomínky při zpracování této bakalářské práce.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Martin Toncr
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Prof. PhDr. Helena Grecmanová, Ph.D
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Možnosti alternativní výchovy a vzdělávání v Olomouckém kraji
Název v angličtině:	Opportunities in alternative education in Olomouc region
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá orientací v alternativním školském systému a zaměřuje se na možnosti v oblasti alternativní výchovy a vzdělávání na úrovni mateřských a základních škol v Olomouckém kraji. Popisuje historický vývoj alternativních škol ve světě a v České republice. Ve středu zájmu je seznámení s jednotlivými typy klasických reformních a moderních alternativních škol. U klasických reformních škol jsou uvedeny údaje o hlavních osobnostech, které jsou s daným typem škol spjaté. Cílem zkoumání je zmapování současného stavu mateřských a základních alternativních škol v Olomouckém kraji. Seznamuje též s problematikou ekoškolek a lesních mateřských škol a uvádí aktuální informace pro zájemce o domácí neboli individuální vzdělávání.
Klíčová slova:	alternativní školy – klasické reformní alternativní školy- moderní alternativní školy - domácí vzdělávání – ekoškolky - lesní mateřské školy- Olomoucký kraj
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis focuses on orientation in alternative education al system and on opportunities in alternative education sphere and on the level of nursery and basic schools in Olomouc region. It describes history and development of alternative schools in the World and in the Czech republic. The main interest is introduction of individual type of original reforming schools and modern alternative schools. Details are mentioned at he original reforming schools about the main charakters who are, with these type of schools. The connected of the reaserch is a desription of present state of nursery and basic alternative schools in Olomouc region. It is problem in ecoschools and forest nurseries and also desribes states current information for people interesten in education at home or individual studies.
Klíčová slova v angličtině:	Alternative schools - original reforming schools - modern alternative schools - education at home – ecoschools – forest nurseries schools - Olomouc region

Přílohy vázané v práci	-----
Rozsah práce:	49 stran
Jazyk práce:	český

Obsah

1	Cíl práce	8
2	Úvod k alternativním školám	9
2.1	Historie alternativních škol	9
2.2	Chronologický přehled některých typických modelů alternativních škol ve světě ...	10
2.3	Chronologický přehled vývoje alternativních škol v České republice	11
2.3.1	Domov lásky a radosti	12
2.3.2	Pokusná mateřská škola v Brně	12
2.3.3	Pokusná škola ve Zlíně	12
3	Současné rozdělení alternativních škol.....	14
3.1	Přehled klasických reformních alternativních škol.....	14
3.1.1	Waldorfská pedagogika	14
3.1.2	Založení waldorfské školy	15
3.1.1.1	Osobnost Rudolfa Steinera	16
3.1.1.2	Steinerovy pobyty v Čechách	16
3.1.3	Montessori pedagogika.....	17
3.1.3.1	Osobnost Marie Montessori.....	18
3.1.4	Daltonský učební plán	19
3.1.4.1	Principy daltonského plánu.....	20
3.1.4.2	Daltonský plán v Čechách	20
3.1.5	Jenská škola	20
3.1.6	Freinetovská škola	21
3.2	Moderní alternativní typy škol.....	21
3.2.1	Začít spolu	22
3.2.2	Zdravá škola	22
3.2.3	Integrovaná tematická výuka.....	23
3.2.4	Rodiče vítáni – Škola otevřená rodičům, rodiče otevření škole	23
4	Ekoškolky a lesní mateřské školy jako nové alternativní formy výuky	25
4.1	Ekoškolka.....	25
4.2	Lesní mateřská škola (LMS).....	27
4.2.1	Samostatná lesní mateřská škola	27
4.2.2	Integrovaná lesní mateřská škola.....	28
4.3	Podmínky pro založení ekoškolky	28

4.4	Pedagogické koncepce	29
4.5	Pravidla pro pedagogický personál	30
4.5.1	Bezpečnostní pravidla.....	30
5	Domácí vzdělávání.....	32
5.1	Potřebné podmínky pro domácí vzdělávání.....	33
5.1.1	Asociace domácího vzdělávání	33
5.2	Budoucnost domácího vzdělávání pro žáky na 2. stupni ZŠ	34
5.3	Argumenty odpůrců domácího vzdělávání	34
6	Možnosti vzdělávání v Olomouckém kraji.....	36
6.1	Klasické alternativní školy.....	36
6.1.1	Waldorfské školy.....	36
6.1.1.1	Firemní waldorfská mateřská škola Moravičany	37
6.1.1.2	Waldorfské iniciativy.....	37
6.1.2	Montessori školy	38
6.1.3	Ostatní typy klasických reformních alternativních škol	39
6.2	Moderní typy alternativních škol.....	39
6.2.1	Začít spolu	39
6.2.2	Zdravá škola	40
6.2.3	Rodiče vítáni.....	40
7	Lesní mateřské školy	41
7.1	Lesní školka Rarášci	41
7.2	Báječná školička Olomouc	42
8	Domácí vzdělávání.....	43
9	Závěr.....	44
	Seznam použité literatury a pramenů	45
	Seznam tabulek.....	47
	Seznam grafů	48
	Seznam zkratek.....	49

1 Cíl práce

Cílem této bakalářské práce je poskytnutí základní orientace v alternativním školství se zaměřením na možnosti v oblasti alternativní výchovy a vzdělávání na úrovni mateřských a základních škol v Olomouckém kraji.

Bakalářská práce má teoretický charakter. Metodami zkoumání budou analýzy systému alternativních pedagogik, analýza dokumentů v podobě legislativního rámce, popis jednotlivých subjektů a využití sekundárních literárních pramenů.

V úvodní části práce se zabývám alternativním školským systémem, seznamuji čtenáře s jeho historií a vývojem alternativních škol ve světě a v České republice. Zaměřuji se na představení jednotlivých typů klasických reformních a moderních alternativních škol. U klasických reformních alternativních škol uvádím rovněž údaje o hlavní osobnosti, která je s daným typem školy spjatá.

Dále představuji nové formy alternativního vzdělávání jako jsou ekoškolky a lesní mateřské školy. Uváděná forma alternativního vzdělání je dosud poměrně málo publikovaná a veřejnosti relativně neznámá. Zároveň se zaměřuji se na problematiku domácího neboli individuálního vzdělávání a uvádím aktuální informace potřebné pro rodiče, kteří by chtěli své děti vzdělávat uvedeným způsobem.

V závěrečné části práce mapuji aktuální stav mateřských a základních alternativních škol v Olomouckém kraji. Zachovávám stejné rozdělení jako v úvodní části na klasické reformní a moderní alternativní školy. Zároveň se zabývám představením lesní mateřské školy a pětiletým vývojem, kterým prošlo domácí vzdělávání v tomto regionu. V této části práce uvádím údaje získané na základě studia dokumentů těchto škol, vlastním pozorováním a konzultací s pedagogickými pracovníky.

Co práce přinese:

Na základě analýzy mě dostupných literárních pramenů a osobní zkušenosti bych rád poskytl stručný přehled tendencí v alternativním školství, seznámení s novými trendy i novými poznatky a aktuální situací v oblasti alternativního školství v Olomouckém kraji.

Zpracování údajů mě vedlo k získání přehledu a porozumění problematice alternativního vzdělávání a prohloubení znalostí z této oblasti. Nabité znalosti a zkušenosti lze uplatnit k prospěchu výchovy a vzdělávání současné mladé generace.

2 Úvod k alternativním školám

Pro účely této práce je třeba nejprve vysvětlení dále uváděných pojmů.

Alternativní

Výraz alternativní má svůj původ v latinském „alter“, jehož význam je jiný, opačný, změněný. Dle Slovníku cizích slov (2005) znamená alternativní - jiný, zástupný, náhradní.

Ve Slovníku českých synonym (1994) existují k výrazu alternativní následující synonyma: volitelný, variabilní, zaměnitelný.

Alternativní škola

Průcha (1996) uvádí, že alternativní škola je jakákoliv škola bez ohledu na zřizovatele, tj. škola nestátní i státní, která se určitou pedagogickou specifičností odlišuje od standardních, běžných škol svého druhu.

V Pedagogickém slovníku (2001) je u významu alternativní škola uvedeno toto vysvětlení. Obecný termín pokrývající všechny druhy škol (soukromé i státní, veřejné), které mají jeden podstatný rys: odlišující se od hlavního proudu standardních (běžných, normálních) škol určité vzdělávací soustavy. Odlišnost může spočívat ve specifičnostech obsahu vzdělávání, organizace a metod výuky, hodnocení vzdělávacích výsledků žáků aj. Pojem alternativní škola nelze tedy vztahovat pouze k soukromým školám, respektive k typu zřizovatele školy, protože nestandardní mohou být i některé školy státní.

Inovativní

V české pedagogice se také setkáváme s termínem inovativní škola (angl. innovative school). Tento termín není dosud jednoznačně vymezen, do značné míry se shoduje s významem termínu alternativní škola.

Podle Pedagogického slovníku (2001) se uvedeným termínem označují školy, v nichž se uplatňují nějaké inovace ve vzdělávání, tj. odlišnosti od standardních vzdělávacích obsahů, forem učení a vyučování, hodnocení výkonu žáků, vztahů mezi učiteli a žáky aj. Avšak zatímco „alternativnost“ se zakládá na dlouhodobých a zásadnějších koncepcích vzdělávání, „inovativnost“ se vzdaluje spíše na dílčí a časově omezenější změny a úpravy.

Podle Svobodové a Jůvy (1995) je svět alternativních škol velmi dynamický. Starší modely se dále rozvíjejí a proměňují, zároveň vznikají pokusy nové s dopadem zprvu často jen lokálním, které mnohdy v průběhu let nabývají významu teritoriálního i globálního.

Průcha (1996) upozorňuje na skutečnost, že počet a variabilita alternativních škol má za následek, že se v nich lze obtížně orientovat.

S tímto názorem se Svobodová a Jůva (1995) ztotožňují a dodávají, že není vždy snadné správně odhalit podstatu dané alternativy, její shody a rozdíly s tím, co již existovalo nebo existuje. Rychle se mění jak profil těchto škol, tak jejich počet, kapacita i další ukazatele. Různé zdroje přinášejí o těchto zařízeních rozdílné údaje, a to jak o jejich koncesi, cílech a kurikulu, tak o formách a metodách jejich výchovně vzdělávacího působení.

2.1 Historie alternativních škol

Svobodová a Jůva (1995) uvádí, že dějiny školství jsou neustálým dialogem i konfrontací mezi standardní a alternativní školou. O alternativní škole v užším smyslu obvykle hovoříme od přelomu 19. a 20. století. Jde o rozsáhlý a mnohostranně orientovaný pokus překonat a změnit tradiční školu.

Je potřeba zdůraznit, že novodobé alternativní školy vycházejí z několika zdrojů. Jedním z nich byl pokrokový odkaz pedagogiky a osobní zkušenost tvůrců těchto škol, a to jak zkušenost pedagogická (pozitivní i negativní), tak i mimopedagogická, především zkušenost lékařská, sociální i politická. Mnoho zakladatelů alternativních škol mělo lékařskou profesi; začínali často s postiženými dětmi a své poznatky pak aplikovali i na výchovu zdravé populace.

Novodobé alternativní školy mají nejrozmanitější charakter. Liší se svou orientací, obsahem výchovně vzdělávací práce i svými organizačními formami, metodami i prostředky. Východiskem je jim však vždy kritika dosavadního školství.

Svobodová a Jůva (1995) poukazují na rozlišení rozvoje alternativních škol 20. století dle H. Kempera (1991) na *dva základní proudy*. První akcentuje především rozvoj jedince jako aktivní a tvůrčí individuality, druhý klade důraz na sociální aspekt výchovy jedince k pospolitosti, k solidaritě a spolupráci. Tyto přístupy se navzájem nevylučují, naopak v mnoha konkrétních alternativních modelech výchovy jsou integrovány, a to ve prospěch jedince i společnosti.

2.2 Chronologický přehled některých typických modelů alternativních škol ve světě

1889 – zřízení školy v Abbotsholmu v Anglii
Anglický pedagog Cecil Reddie (1858-1932)

1898 – otevření venkovského výchovného ústavu Landerziehungsheim
Ilseburg v pohoří Harz
Německý pedagog Hermann Lietz (1868-1919)

1906 – založení soukromé školy Hauslehrerschule v Berlíně
Berthold Otto (1859-1933)

1907 – škola životem a pro život v Bruselu
Belgický lékař a pedagog Ovide Decroly (1871-1932)

1907 – dětský dům Casa dei bambini v Římě
Italská lékařka a pedagožka Marie Montessori (1870-1952)

1909 – založení první waldorfské školy u Stuttgartu
Německý filozof a pedagog Rudolf Steiner (1861-1925)

1919 – Daltonský učební plán v USA
Helena Parkhurstová (1897-1957)

1920 – Moderní škola
Francouzský pedagog Célestin Freinet (1896-1966)

1924 – internátní škola Summerhillschool v Lime Regis
Anglický představitel antiautoritativní pedagogiky A.S Neill (1884-1973)

1927 – Jenský plán
Německý pedagog Peter Petersen (1884-1952)

1952 – Hibernia v SRN u Bochumi
Klaus J. Fintelmann

1972 – Glocksee v Hannoveru

1974 – Tvind v Dánsku

1979 – Gievenbeck v Münsteru

2.3 Chronologický přehled vývoje alternativních škol v České republice

1910 Domov lásky a radosti na dívčí měšťanské škole v Brně – Husovicích
Josef Bartoň (1865-1945)

1910 Pokusná mateřská škola v Brně
Anna Süssová (1858-1941)

1911 Česká menšinová škola ve Vídni
Josef Úlehla (1852-1933)

1913 Bakulovi zpěváčci Malá Skála u Trutnova
František Bakule (1877-1957)

1919 Jedlina u Klášterce nad Orlicí
Antonín Kafka (1886-1978)
pracovní výchova dětí spojená s tvorbou hraček

1919 Dům dětství Horní Krnsko u Mladé Boleslavi
Ferdinand Krch (1883-1973)
Ladislav Švarc (1883-1974)
Ladislav Havránek (1884-1961)

1919 Volná škola práce Kladno
Čeněk Janout (1885-1965), učitel
František Náprstek (1877-1955), učitel
Jan Hostáň (1898-1982), spisovatel

1924 Dětská pracovní obec Praha-Holešovice
Jaroslav Sedlák (1879-1958)
Karel Žitný (1869-1967)

1926 Dětská farma Praha-Libeň
Eduard Štorch (1878-1956)

1929 Organizační a učební plán reformních škol
autor Václav Příhoda (1889-1979), učitel Karlovy univerzity

1929 Zlínské školy

1990 Liberalizace školství
rozvoj českých modifikací alternativních škol

Následující informace uvádím jako zajímavé příklady alternativních projektů škol, které působily v první polovině dvacátého století na Moravě. Na území dnešního Olomouckého kraje se v daném časovém úseku žádná alternativní škola nevyskytovala.

2.3.1 Domov lásky a radosti

Pod tímto názvem vznikla dívčí měšťanská škola v Brně-Husovicích, kterou od roku 1910 řídil Josef Bartoň. Školu navštěvovaly dcery chudých továrních dělníků. Snahou učitele bylo děti co nejvíce poznat a zaměřit se na stránky jejich osobnosti, které potřebují nejvíce rozvíjet.

Následující citát dokládá, co pro Josefa Bartoně bylo v životě důležité a na co kladl důraz.

„ *Bez lásky, bez čistého příkladu, bez znalosti lidské duše nebude nikdo povoláný učitelem.* “

Měl příkladný vztah k žákům i učitelům, což dohromady s jeho osobními vlastnostmi jako byla důvěra, cit a přirozená autorita, dávaly vynikající výsledky jeho pedagogické práce. Snažil se především o vytvoření klidné atmosféry ve škole a přátelské vztahy v učitelském sboru. Hlavním bodem jeho výchovné práce byla mravní výchova. Důležitou výchovnou institucí byla rodičovská rada. Spolupráci s rodiči se pokoušel ovlivňovat výchovu v obou směrech. Škola usměrňovala rodinné působení a rodina naopak přinášela škole poznatky z praktického využití pedagogické teorie a inspiraci pro řešení výchovných úkolů. Součástí práce s rodiči bylo i jejich vzdělávání a nezapomínal ani na vzdělávání svých učitelů.

2.3.2 Pokusná mateřská škola v Brně

Byla zřízena v roce 1910 Annou Süsovou. V uspořádání dne v mateřské škole odmítala Süsová školský charakter práce. Výchova měla probíhat na základech rodinné výchovy s upraveným prostředím, ve kterém byl dostatek prostoru pro pohybové aktivity dětí a volnou hru. S novými poznatky měly být děti seznamovány příležitostně, s následným upevňováním.

Zároveň kladla důraz na tělesný rozvoj dítěte a rozvoj vlastností jako předpoklad pro rozvoj v oblasti rozumové. K hlavním prostředkům výchovy řadila volné hry, činnosti z oblasti tělesné, výtvarné, literární, jazykové a hudební výchovy a neopomíjela cvičení paměti.

Východiskem pedagogické koncepce Süsové byla její práce z roku 1912 *Kam jsme dospěli v hromadné výchově dětí*.

Rýdl a Šmelová (2012) uvádí, že Anna Süsová usilovala především o odstranění školských přístupů z mateřské školy, přiblížení mateřské školy rodině, svobodu pohybu a zaměstnání dětí, vytvoření většího prostoru pro tvořivost dítěte, dále o vyvážení činností bez preferencí zejména intelektuální oblasti a respektování individuálních možností a potřeb dítěte.

2.3.3 Pokusná škola ve Zlíně

Rok předtím než v roce 1925 založil Tomáš Baťa svou první školu Mladých mužů, odjeli členové Baťovy školské mise do ciziny, aby studovali tamní školské poměry a jejich lepší

stránky využili k povznesení místního školství. Do „Baťovy“ školy bylo přijato 600 čtrnáctiletých chlapců na základě inzerátů otištěných v novinách a tak vznikla škola *Mladých mužů*.

Každý žák studoval za vlastní peníze. Osm hodin denně si v továrně vydělával na jídlo, internát a ošacení a čtyři hodiny se učil. Jakákoli finanční pomoc od rodičů byla zakázána. Žák týdně dostával 120 korun, utratil 70 korun a zbytek si ukládal na svůj účet. Všechno bylo promyšleno tak, že když se „mladý muž“ ve svých 24 letech vrátil z vojenské služby k Baťovi, měl mít na svém kontě 100 tisíc korun. Vychovatelé kontrolovali nejen zápisky o výdajích, ale zároveň i chlapce, zda spali s rukama na přikrývkách. Mezi absolventy této školy patřili např. nejlepší sportovec světa z roku 1952 Emil Zátopek, spisovatel Ludvík Vaculík nebo český filmový režisér Karel Kachyňa, který začínal u Bati jako metař a skončil jako vyučený kreslíř. Baťovi žáci bývali označováni jako Baťamané.

Tomáš Baťa nechal v letech 1924 – 1932 postavit ve Zlíně sedm nových školních budov, do roku 1938 přibýly ještě čtyři další.

Bratr Tomáše Bati Jan založil v roce 1937 další školu pro nejlepší žáky ze školy *Mladých mužů*. V této škole směli žáci při jídle mluvit jen v cizích jazycích, stoly byly prostřeny jako v pětihvězdičkových hotelech. Každý žák musel mít na sobě smokink a cylindr, který si směl smeknout, až když vstoupil do školy. Naproti tomu po vyučování se převlékl do šatů obyčejného dělníka a šel do práce.

U Bati byl velmi dobře propracován systém výchovy mladých lidí. Jeho cílem bylo připravit mladé lidi pro život, vždy spojoval teoretickou výuku s praxí. Zároveň je učil, jak se mají chovat, jak hospodařit se získanými prostředky, jak si plánovat životní dráhu. Mladý člověk tak věděl, proč se učí, k čemu je to dobré a své nové poznatky mohl ihned uplatnit v praxi.

Dnes na Baťův odkaz vychovávat mladé lidi pro život navazuje Univerzita Tomáše Bati (UTB), která vznikla v roce 2001. V současné době má šest fakult a studuje na nich 13 500 studentů.¹

¹ informace o UTB na <http://web.utb.cz>

3 Současné rozdělení alternativních škol

Průcha (1996) uvádí tři hlavní skupiny alternativních škol

1. Klasické reformní školy – waldorfské, montessoriovské, freinetovské, jenské, daltonské
2. Církevní (konfesní) školy – katolické, protestantské, židovské, jiné konfesní
3. Moderní alternativní školy
v České republice – Zdravá škola, Začít spolu, Škola hrou, Angažované učení, Integrované učení, Otevřené vyučování aj.
v zahraničí – školy s volnou architekturou, magnetové školy, cestující školy, školy bez ročníků, přesahující školy, nezávislé školy aj.

V této práci se nebudu vůbec zabývat druhou skupinou tj. církevními alternativními školami a to zejména z důvodu, že v Olomouckém kraji se uvedené školy téměř nevyskytují. Proto budu nadále rozlišovat pouze dvě skupiny alternativních škol – klasické reformní školy a vybrané typy moderních alternativních škol.

3.1 Přehled klasických reformních alternativních škol

3.1.1 Waldorfská pedagogika

Vychází z myšlenek rakouského filozofa Rudolfa Steinera, který se zabýval zákonitostmi vývoje dítěte, jeho proměn ve vztahu ke světu a probouzejícími se schopnostmi poznání. První škola podle Steinerových idejí byla založena v roce 1919 ve Stuttgartu a během let postupně vznikaly další waldorfské školy po celém světě. K hlavnímu rozvoji těchto škol došlo v 80. letech 20. století.

V současné době jsou waldorfské školy nejrozšířenějším typem alternativních škol a zároveň nejznámější a nejuznávanější aplikací Steinerovy filosofie v praxi.

V České republice se waldorfská pedagogika začíná rozvíjet po roce 1989 jako alternativa k běžnému modelu vyučování. Zahrnuje předškolní, základní, střední i speciální vzdělávání.

Na rozdíl od zahraničních škol mají waldorfské školy u nás svého ředitele. Smolková (2007) vysvětluje, že je to nutnost, která vyplývá ze začlenění škol jako právních subjektů do veřejného vzdělávání. Na školách vznikají veškerá důležitá rozhodnutí v konferenci za účasti všech členů učitelského kolegia zástupců rodičů žáků. Ředitel spravuje právní, organizační a hospodářské záležitosti provozu školy a jedná z pověření konference.

Dle Smolkové (2007) je základním rysem waldorfské pedagogiky snaha o rozvoj člověka v jeho celistvosti. Výchova a vzdělávání vycházející důsledně z vývojových potřeb dítěte se zaměřuje především na utváření vztahu ke světu pomocí sil myšlení, citění i vůle. Výrazným prvkem je pěstování humanity a lidskosti, tolerance a porozumění druhým.

Grecmanová a Urbanovská (1996) uvádí, že waldorfská škola si klade za cíl být školou současnosti a přitom vychovávat pro budoucnost. Její výchovné a vzdělávací úkoly vyplývají z požadavků moderního života. Waldorfská škola v tomto ohledu usiluje o:

- výchovu ke svobodě, rovnosti, bratrství
- výchovu ke zdraví
- rozvoj osobnosti – rozvíjení schopností a nadání v každém jednotlivci a vzdělávání jeho intelektuálních, emocionálních a volních sil;

- probouzení věcného zájmu, svobodné vůle k učení a tvůrčí činnosti
- podporování samostatného vzdělávacího úsilí, kritického posuzování a schopnosti nově spoluutvářet společnost.

Waldorfská škola je školou všeobecně vzdělávacího typu. Většinou zahrnuje dvanáct školních ročníků, každému ročníku odpovídá jedna třída. Od 1. do 8. – 9. třídy mají žáci jednoho třídního učitele, také kolektiv třídy zůstává během veškeré školní docházky zachován. Ve škole je základní normou úcta mezi žákem a učitelem.

Waldorfské vyučování probíhá v tzv. epochách a využívá se čtyřicetiminutový systém vyučování. Vyučování v epochách umožňuje žákům poznat probírané téma mnohem intenzivněji, prožívat ho po určitou dobu a pochopit tak jeho podstatu a souvislosti. Ve školách se často pracuje s přírodními materiály a jsou rozvíjeny výtvarné a hudební tvůrčí schopnosti dětí. Práce je uspořádána tak, aby žáka skutečně zaujala. Klade se důraz na vlastní iniciativu dětí a rozvoj fantazie.

Od první třídy se učí dva cizí jazyky. Do sedmé třídy jsou děti hodnoceny jen slovně, ve vyšších ročnících kromě slovního přibývá i klasické hodnocení pomocí známek.

Waldorfské školy se snaží respektovat věkové zvláštnosti dětí, ve vývoji člověka rozlišují od narození do dospělosti tři období vždy po sedmi letech. Skutečné dospělosti člověk podle Steinera dosahuje ve věku 21 let.

Podle Steinera se výchova a výuka musí stát uměním majícím své základy ve skutečném poznání člověka. Líbí se mi Steinerem pronesená slova, kterými život člověka přirovnává k rostlině.

„ Celý život se podobá rostlině, která neobsahuje pouze to, co se nabízí oku, nýbrž uchovává ve svých skrytých hlubinách i budoucí stav. Kdo má před sebou rostlinu, jež vyvinula teprve listy, ví dobře, že se po nějaké době objeví na listnatém stvolu i květy a plody. A již nyní obsahuje rostlina skryté vlohy k těmto květům a plodům... “²

3.1.2 Založení waldorfské školy

Dne 7. září 1919 založil Steiner ve Stuttgartu školu na popud továrníka Emila Molta pro děti zaměstnanců jeho cigaretové továrny Waldorf-Astoria. Odtud tedy pochází označení školy jako waldorfská. E. Motl (1876–1936) byl také členem Theosofické³ a posléze Antroposofické⁴ společnosti. Steiner pokládal založení této školy za počátek celého školského hnutí, které se mělo rozšířit na široké vrstvy obyvatelstva. Sám se podílel na založení celé řady škol, například v Dornachu, Kolíně, Essenu, Hamburku, Haagu a Londýně. V době nacistické diktatury byly waldorfské školy buď zakázány, nebo kvůli silným vnějším tlakům samy ukončily činnost. Po skončení druhé světové války tyto školy začínaly prakticky od začátku.

² Viz Smolková, 2007, s. 11

³ Theosofie – (z řečtiny boží moudrost) nábožensko-filozofická nauka usilující o mysticko-intuitivní poznání Boha a podstaty světa

⁴ Antroposofie – (z řečtiny moudrost o člověku) nauka odvozená z theosofie, vychází z mystického pohledu na podstatu člověka, přírody a nadsmyslových duchovních světů. Pokouší se o vyšší poznání člověka

Waldorfské hnutí se po válce šířilo po západní Evropě, waldorfské školy existují i v USA, Kanadě, Izraeli, Egyptě, Indii, Japonsku, v Austrálii i na Novém Zélandě a v dalších zemích.

Po roce 1989 vznikaly waldorfské školy také v České republice a dalších v postkomunistických zemích.

3.1.1.1 Osobnost Rudolfa Steinera

Rudolf Josef Lorenz Steiner se narodil 25. února 1861 v Kraljenci v Rakousku – Uhersku (dnešní území Chorvatska) a zemřel 30. března 1925 v Dornbachu u Basileje ve Švýcarsku.

Byl to rakouský filozof, pedagog, umělec, dramatik, sociální myslitel, literární kritik a esoterik. Byl zakladatelem waldorfského školství, antroposofie, antroposofického lékařství, biodynamického zemědělství a eurytmie jako nové umělecké formy.

Jeho otec Johann pracoval jako železniční telegrafista a byl často překládán z místa na místo. Rodina žila například v Mödlingu, dále šest let v Pottschachu, kde se otec stal přednostou stanice. Poté byl otec opět přeložen, tentokrát do Neudörflu.

Steinerova matka se jmenovala Franzisca. Měl dva mladší sourozence, a to sestru Leopoldinu, a bratra Gustava, který byl hluchoněmý a vyžadoval neustálou péči. Podle M. Nejedla (2010) v jejich rodině neexistovalo významnější kulturní zázemí a velkou roli v ní nehrálo ani náboženství, protože Steinerův otec patřil k volnomyšlenkářům. U malého Rudolfa se údajně záhy projevovaly jasnozřivé schopnosti, které mu podle jeho pozdějších slov nedovolovaly pochybovat o existenci duchovního světa.

Otec měl velký zájem na synově vzdělání. Od roku 1872 mu umožnil navštěvovat vyšší školu ve Vídeňském Novém Městě. Steiner by dobrým studentem, maturoval v roce 1879 s vyznamenáním.

V letech 1879 až 1883 studoval na Vysoké škole technické ve Vídni. Po ukončení studia začal pracovat v letech 1884 - 1890 jako domácí učitel u vídeňského obchodníka Ladislava Spechta. Další studium absolvoval na univerzitě v Rostocku, kde byl v roce 1891 promován na doktora filosofie.

Byl dvakrát ženatý. První manželství uzavřel v r. 1899 s Annou Eunikeovou, kterou poznal jako vdovu a pomáhal jí s výchovou jejich pěti dětí. Tento svazek nebyl nikdy ukončen rozvodem, ale v roce 1904 došlo k odloučení z iniciativy Anny, která se nedokázala vyrovnat s úzkou spoluprací svého manžela s překladatelkou Marií von Sivers.

Několik let po smrti první manželky se Rudolf Steiner v roce 1914 podruhé oženil právě s Marií von Sivers.

Během celého svého života se snažil pracovat s velkým nasazením, což značně vyčerpávalo jeho fyzické síly. Od podzimu 1924 byl upoután na lůžko a tím byla přerušena jeho rozsáhlá přednášková činnost a kurzy. Pokračoval v psaní svého životopisu – Má cesta životem a snažil se pracovat na modelu interiéru pro nové Goetheanum. Stále doufal, že se uzdraví, což už se nestalo. Zemřel ráno 30. března 1925.

3.1.1.2 Steinerovy pobyty v Čechách

Jeho pobyt v našich zemích je dobře zmapován, pobýval zde poměrně často. První pobyt se uskutečnil v srpnu 1901 na zámku v Třebovicích, který je dnes součástí Ostravy u německé spisovatelky a básničky Marie Schulzové (1861- 1944), jenž byla více známá pod pseudonymem Marie Stona. Znali se z Berlína a Steiner na zámku pracoval na korekturách knihy *Mystika na prahu novověkého duchovního života*.

V letech 1907 až 1924 podnikl dvanáct návštěv Prahy. Město ho přitahovalo svou mystickou atmosférou. Z české historie se mu líbilo období vlády Karla IV a doba Rudolfa II. V roce 1911 uspořádala pražská Theosofická společnost cyklus jeho osmi přednášek, které se týkaly okultní fyziologie. Posluchači přednášek byli známé osobnosti jako například spisovatelé Franz Kafka a Max Brod nebo fyzik Albert Einstein.

Jejich ohlasy na přednášky byly rozdílné. Franz Kafka si dojmy z přednášek i Steinera zapsal do svého deníku. Setkali se spolu také při osobním rozhovoru. Max Brod svou zkušenost se Steinerem vložil do povídky *Vyšší světy*. Albert Einstein měl ze Steinerových přednášek negativní dojem a vyjádřil pochybnosti o jeho znalostech neeuklidovské geometrie.⁵

V dubnu 1924 se v Německém divadle (dnešní Státní opera) a v Městském divadle na Královských Vinohradech poprvé uskutečnila představení eurytmie⁶ a v témže roce byla založena antroposofická společnost v Československu.

Steiner zastával názor, že individuální povaha jednotlivce stojí výše než etnická, rasová, národní nebo náboženská příslušnost. Kladl důraz na duchovní jednotu všeho lidstva a kritizoval rasové předsudky.

Byl originální osobností, která výrazně ovlivnila celou řadu oborů lidské činnosti a dala impuls k zahájení nových duchovních aktivit.

3.1.3 Montessori pedagogika

Za hlavním krédo své pedagogiky si Marie Montessori zvolila výrok jednoho dítěte: „*Pomoz mi, abych to dokázal sám.*“

V těchto slovech se odráží cesta pojetí svobody a volnosti. Dospělí by se měli snažit o to, aby dítě svým tempem a vlastními silami získalo nové vědomosti a dovednosti.

Sama považovala za velmi důležité, aby se spontánní aktivita vycházela zevnitř, projevovala i v tělesných projevech dítěte. Zdůrazňovala jednotu smyslového a tělesného rozvoje při poznávání okolního světa.

Hlavní myšlenky Montessori pedagogiky jsou následující:

1. Dítě je tvůrcem sebe sama
2. Ruka je nástrojem ducha. Práce rukou je základem pro pochopení věcí, jevů
rozvoj myšlení a řeči
3. Respektování senzitivních období
4. Svobodná volba práce
5. Připravené prostředí
6. Polarizace pozornosti
7. Celostní učení
8. Práce s chybou a práce s pochvalou
9. Věkově smíšené skupiny

⁵ Euklidovská geometrie – geometrie vybudovaná na Euklidově systému axiómů, z nichž se odvozují věty, uspokojivě modeluje prostorové vztahy v našem hmotném světě

⁶ Eurytmie – (z řečtiny krásné rytmičné pohyby) zvláštní způsob rytmického tance spojeného s prvky řeči, způsob projevu tělesným pohybem vytvořený R. Steinerem

3.1.3.1 Osobnost Marie Montessori

Marie Montessori se narodila 31. srpna 1870 v Chiaravalle v provincii Ancona v Itálii a zemřela 6. května 1952 v Noordwijku aan Zee v Nizozemsku - Holansku. Dožila se téměř 82 roků a zemřela před chystanou cestou do Keni.

Je známa po celém světě především jako pedagožka, filozofka a vědkyně, která zaujala novými pedagogickými metodami.

Otec Alexandr Montessori byl celní úředník, matka se jmenovala Renilda, rozená Stoppani. Když jí bylo pět let, odstěhovala se s rodiči do Říma, kde navštěvovala běžnou základní školu. Od dětství projevovala nadání k matematice, proto poté začala chodit na technickou školu pro chlapce, později se ale více zaměřila na biologii a medicínu.

V roce 1896 byla promována v Itálii jako první žena doktorkou medicíny. Tehdy bylo studium medicíny přístupné jen pro muže, ale Montessori si studium vymohla slyšením u papeže. Po promoci začala pracovat na Univerzitní psychiatrické klinice v Římě jako asistentka. Zde se zaměřila se na výchovu mentálně postižených dětí a specializovala se na studium dětských nervových nemocí.

Kromě medicíny vystudovala filozofii a psychologii. Zabývala se antropologií, biologií a pedagogikou. Během svého života nikdy nepřestala studovat.

Od roku 1898 do roku 1900 byla zaměstnána jako vedoucí školy pro vzdělávání léčebných pedagogů a zároveň provozovala praxi dětské lékařky v Římě.

V letech 1904 až 1908 vedla na univerzitě v Římě katedru antropologie.

Dne 6. ledna 1907 otevřela v Římě první tzv. Dům dětí (Casa dei bambini), který byl určený pro chudé děti předškolního věku a poprvé zde začala používat materiál pro smyslovou výchovu, jenž původně vytvořila pro mentálně retardované děti. Školní materiál byl určen k nácvičce čtení, psaní a počítání. Zároveň děti zaměstnávala i praktickými činnostmi. Došla k překvapivému zjištění, dítě se naučí chodit, mluvit, manipulovat s předměty skrze svou vlastní tvořivost, nikoliv proto, že ho to dospělí učí.

V roce 1908 Montessori opustila všechna prestižní místa na římské univerzitě a ukončila také aktivní práci lékařky. Uvedený rok byl začátkem její přednáškové a spisovatelské činnosti, která trvala po dobu čtyřiceti let.

Řím neopustila a podílela se zde na založení asociace pro šíření svých metod, která nesla název Opera Montessori.

V roce 1909 vydala knihu s názvem Metoda vědecké pedagogiky užitá ve výchově v dětských domovech. Kniha obsahuje výsledky pozorování života dětí a byla přeložena do více než dvaceti jazyků. V češtině vyšla v roce 1926 pod názvem Příručka vědecké pedagogiky.

V roce 1929 založila s podporou svého syna Maria mezinárodní montessoriovskou společnost (Association Montessori Internationale – AMI), která měla koordinovat výměnu zkušeností mezi národními sdruženími a usměrňovat jejich aktivitu. AMI organizovala vzdělávací kurzy a přispívala k stálému rozšiřování montessoriovských idejí. Tyto funkce plní dodnes.⁷

V roce 1936 byl ve Vídni založen Montessori Institut. V období fašismu byly školy Marie Montessori v Itálii zavřeny. V Německu a Rakousku se pálili její knihy. Od roku 1939

⁷ V roce 1933 bylo sílo AMI přeneseno z Berlína do Londýna. Od roku 1945 dodnes sídlí v Amsterdamu.
Zdroj: Rýdl (1994) – Alternativní pedagogické hnutí v současné společnosti.

pobývala Marie Montessori v Indii, do Evropy se vrátila až v roce 1949. Konec života prožila v Holandsku, kde také zemřela.

V r. 1948 vyšla její kniha *Od dětství k dospívání*, znovu až v r. 2012, která je jedním z jejích stěžejních děl. Mezi autorčiny zásadní myšlenky patří požadavek, aby v dítěti byla pěstována přirozená potřeba rozvoje, a tím vzdělání. Nikdo by se neměl učit z donucení a kvůli prospěchu a kusu papíru, který mu zajistí dobré postavení, ale v zájmu osobního rozvoje i rozvoje celé společnosti.

V práci Marie Montessori se navzájem ovlivňovala teorie a praxe. Velkou část jejích prací tvoří výklady pozorování dětí a zdůvodňování pedagogických experimentů. Praktické uskutečňování myšlenek.

Ve svých názorech navázala mimo jiné i na Komenského. Při výchově malých dětí kladla důraz na propojení mezi domovem a školou, pěstování představivosti a cvičení praktického života, péči o sebe sama a o prostředí, rozvoj samostatnosti, společenských vztahů a tělesné zdatnosti. Její metody i dnes korespondují s nejnovějšími poznatky psychologie a pedagogiky.

Marie Montessori předběhla dobu tím, jak prosazovala, aby se školství a metody vzdělávání přiblížily životu, a jak kladla důraz na výchovu mládeže v úctě k člověku a ke světu.

Jako jedna z nejpozoruhodnějších žen 20. století, tohoto označení se jí dostalo v anketě newyorských Timesů v roce 1950, byla zároveň za svou celoživotní a humanisticky orientovanou práci v letech 1949, 1950 a 1951 nominována na Nobelovu cenu míru.

3.1.4 Daltonský učební plán

Je uváděn též jako daltonský laboratorní plán, daltonský systém nebo jen zkráceně dalton. Jedná se o metodický způsob výuky, představený autorkou a americkou učitelkou Helen Parkhurstovou (1886-1957), který vznikl ve dvacátých letech minulého století. Poprvé byl zaveden do zkušební praxe v únoru 1920, ve škole Dalton, jenž se nachází v severovýchodní části New Yorku. Zde Parkhurstová zřídila střední experimentální školu pro chlapce a dívky, v jejím čele stála až do roku 1942.

Její vize školního systému byla ovlivněna uskutečněnými evropskými cestami, zejména po Itálii, kde se seznámila s metodikou pedagožky Marie Montessori. Helen Parkhurstová byla její žákyní a později i spolupracovnicí. Vyznávala tudíž pedocentrickou pedagogiku.

Podle daltonského plánu si každý žák sám stanovuje osobní tempo učení. Tato metoda je založena na spolupráci žáků a učitelů při práci na společných cílech. V daltonské škole se usiluje o vyvážené střídání mezi výukou v rámci celé třídy a skupinovou a individuální prací na úkolech, jejichž pořadí vypracování si určuje žák sám.

Parkhurstová zrušila vyučovací hodiny a zavedla tzv. vyučovací plán, kdy žák dostal úkoly vždy na měsíc dopředu, něco studoval samostatně a něco s učitelem. Tato metoda zajišťuje každému žákovi dostatek prostoru a možností k rozvoji vlastních nejen vzdělávacích potřeb.

Uvedená metoda se neobjevila náhodou, už od začátku 20. století se v oblasti pedagogiky uskutečnily převratné změny. Hledaly se nové možnosti, jak zaměřit vzdělání na potřeby dítěte. Daltonský plán je jedním z proudů alternativních škol, které jsou výsledkem reformních snah.

3.1.4.1 Principy daltonského plánu

Podstatou daltonského plánu jsou tři základní principy, od nichž se odvíjí veškerá činnost.

1. Princip svobody (Freedom), který znamená, že dítě si může volit z různých činností, nejen v předmětu, ale i ve způsobu, jakým bude pracovat. Škola mu vytvoří podmínky a stanoví i zásady práce. Na dítě je kladen požadavek, aby si neustále uvědomovalo, že je za svoji práci zodpovědné. V dnešní době mnozí odborníci daltonského plánu používají místo termínu svoboda slovo zodpovědnost (Responsibility). V češtině vzniká ještě složitější pojmenování „zodpovědná svoboda“, což je svoboda nikoli ve smyslu dělat si co chce, ale účinně a zodpovědně využívat nabídnuté možnosti.

2. Princip samostatnosti (Independence) má zabezpečit, aby dítě nespolehalo pouze na vedení učitele, ale aby se učilo především samo a učitel se stal poradcem.

3. Princip spolupráce (Cooperation) má zabezpečit, aby dítě pracovalo nikoli pod vedením učitele, ale aby na svém vzdělávání spolupracovalo jak s učitelem, tak i s ostatními spolužáky.

3.1.4.2 Daltonský plán v Čechách

Do tehdejšího Československa se dostal daltonský plán zásluhou pedagoga Václava Příhody (1889-1979). Je třeba zdůraznit, že do naší země se daltonský systém nedostal ucelený. Nejprve ve 30. letech 20. století používaly zlínské školy velké množství společných postupů, později totéž převzala i Příhodova metoda. Po téměř čtyřicetileté odmlce se daltonské principy vrací do českého školství v roce 1994 zásluhou několika brněnských a mimobrněnských škol.

V roce 1996 byla v Brně založena ve spolupráci s holandskými daltonskými odborníky Asociace českých daltonských škol, která pravidelně pořádá vzdělávací semináře, konference a vydává odborné publikace. V současné době s Asociací aktivně spolupracují desítky škol z celé České republiky, Slovenska a zahraničí. V roce 2000 se Asociace českých daltonských škol podílí na založení mezinárodní organizace Dalton International.

3.1.5 Jenská škola

V roce 1927 vydal německý univerzitní profesor pedagogiky Peter Petersen (26.7.1884 - 21.3.1952) své dílo Jenský plán svobodné všeobecné národní školy. Zde popsal základní principy a zásady nového způsobu vyučování a zdůvodnil odstranění některých tradičních organizačních forem jako byl rozvrh hodin, seskupení žáků do tříd nebo obsah učebního plánu.

Podle něj jádrem školní pospolitosti není třída, ale přirozená skupina, jenž je vytvořena na základě dobrovolného a svobodného sdružování žáků. Výuka probíhá v povinných a volitelných kurzech a hodnocení je prováděno formou charakteristiky. Podle Petersena má prostředí školy umožňovat volný pohyb žáků, různé formy skupinového a individuálního vyučování a další aktivity. Dále má učitel organizovat a podněcovat činnosti žáků a vytvářet pro ně vhodné podmínky, ale zároveň vlastní aktivitou nemá tlumit aktivitu žáků. Učitelova osobnost je centrem úspěšného výchovného působení.

Jak uvádí Rýdl (1994), soustředil Petersen terorii svého jenského plánu do spisu *Nauka o vedení vyučování*. Tento spis je výsledkem šestnáctileté nepřerušené práce v pokusné

škole. Nová pedagogika musí odpovídat skutečnosti, nesmí ji ani přikrášlovat a jinak deformovat; to je dle Petersena pravá služba vychovatele a učitele dětem a mládeži. Právě u Petersena je obdivuhodně skloubena teorie s praxí, jednota výchovně vzdělávacích poznatků na straně jedné a nového školního a vyučovacího života, počínaje prostory školy, jejich uspořádáním, až k otázkám výchovy, řízení výuky a jejího utváření.

Petersen zastává názor, že pokud je dítě uvolněno z pout tradiční školy, což je formální rozdělení žáků do tříd, výuka na základě tradičních předmětů, zkoušení a klasifikace stejně tak i odtržení školy od rodiny a společnosti, jedine tímto způsobem se dosáhne rozvoje jeho osobnosti.

Nejvíce jenských škol se nachází v Holansku, dále v Německu a v Belgii.

3.1.6 Freinetovská škola

Tento typ školy pochází od francouzského učitele Célestina Freineta (15.10.1896 - 1966), představitele myšlenky tzv. pracovní školy.

Idea jeho pedagogický snah zní: „*Z života pro život práci.*“ Své zkušenosti uvedl ve spise *Pracovní výchova* a ve svém hlavním díle *Moderní francouzská škola*.

Základní principem Freinetovy pedagogiky je pracovní aktivnost. Freinetova škola je školou pracovní, ve smyslu postavení práce do centra dětské aktivity.

Jak uvádí Svobodová a Jůva (1995) práce má uspokojovat přirozené potřeby žáků vyjadřovat se, komunikovat a tvořit. Žák musí mít možnost si práci zvolit, proto, aby byla výchova svobodná. Tuto zvolenou činnost uskutečňuje podle vlastních záměrů, vlastním postupem a vlastním tempem. Celá výchova má probíhat v radostné a tvůrčí atmosféře, škola má být místem uspokojení z práce a jejích výsledků. Činnost dětí je individualizována, ale má vést ke kooperaci a tvorbě školního společenství.

Rýdl (1994) vysvětluje, že dítěti musí být poskytnuta možnost, aby mohlo samo rozvíjet vlastní osobnost, aby se stalo subjektem vlastní výchovy. To znamená, že žáci se mají učit co možná nejvíce z vlastních zkušeností. Východiskem veškerého učení je všední život a nejbližší okolí žáka. Velkým změnám podléhá i role učitele. Jeho úkolem je, aby vytvořil vhodné vyučování prostředí, zabezpečené přípravou přiměřených pracovních materiálů i vhodných metod a technik výuky tak, aby bylo dítěti umožněno získávání určitých zkušeností. V žádném případě učitel nesmí praktikovat styl práce, kdy jsou děti ponechány samy sobě, ale musí zjišťovat a kontrolovat, zda děti určité zkušenosti skutečně získávají.

Tyto alternativní školy jsou podle Průchy (1996) nejvíce rozšířeny ve Francii (asi 22 škol), početná skupina freinetovských pedagogů (okolo 2000) existuje také v Polsku.

3.2 Moderní alternativní typy škol

K moderním alternativním školám patří všechny současné typy alternativních škol, které nejsou přímo odvozovány od koncepcí reformní pedagogiky (jako klasické reformní školy) a nejsou zřizovány církvemi nebo náboženskými společenstvími.

Mají rozsáhlý počet variant v různých zemích, často jsou to školy soukromé.

Jak uvádí Průcha (2001), u těchto škol jde zejména o tyto reformní tendence:

- Silné zapojení rodičů v rámci mimoškolní výchovy
- Odmítání honby za učitelskými výsledky a konkurenčního napětí mezi žáky
- Flexibilní seskupování dětí ve výuce a omezení frontální výuky
- Odstranění hranic mezi jednotlivými předměty, uplatňování projektové výuky

3.2.1 Začít spolu

Původní program Step by step, což je mezinárodní označení programu, se začal vytvářet v 90. letech v USA na základě nových poznatků o lidském mozku a procesu učení i z praxe mnoha škol. Je zde zjevná inspirace školou C. Freineta.

V České republice je tento program realizován za pomoci finanční podpory Sorosovy nadace jako součást Projektu podpory vzdělávání Open Society Fund Praha pod názvem „Začít spolu“ a to od roku 1994 v mateřských školách a od roku 1996 také v základních školách.

Program představuje velmi otevřený didaktický systém, který umožňuje každé škole a každému učiteli přizpůsobit si jeho konkrétní podobu kultuře, zvykům a tradicím dané země, jejímu vzdělávacímu systému i potřebám konkrétních dětí. Jedná se o program, který představuje pedagogický přístup orientovaný na dítě.

Třída dle programu Začít spolu je rozdělena na centra aktivity například na centrum čtení, psaní, matematiky, věd a objevů, ateliér a možné jsou i centra jiné. Jednotlivá centra aktivity tvoří stolky, ke kterým patří přístupné police s materiály podle zaměření daného centra. Uprostřed třídy je umístěn koberec s polštářky na sezení, který slouží na počátku každého dne k povídání dětí v kruhu. Děti si sdělují své zážitky a pocity a seznámí se s plány na nový den. Podoba výuky předpokládá aktivní zapojení dětí pomocí her, diskuzí, prací v různě velkých skupinách nebo na zajímavých úkolech, což zaleží na každém učiteli.

Práce v jednotlivých centrech aktivity trvá od 45 do 90 minut. Učivo ve všech centrech se vztahuje na určitou dobu k jednomu tématu a je vybíráno tak, aby naplňovalo požadavky školního vzdělávacího programu. Děti si vybírají do jakého centra každý den půjdou, ale během týdne musí vystřídat všechna centra. Učiteli při práci v centrech pomáhá asistent, což může být i student pedagogické školy nebo vychovatelka ze školní družiny.

V programu Začít spolu se klade velký důraz na multikulturní výchovu a dále na pravidla, které si na začátku školního roku sepíší děti s učitelem, a které každé dítě podepíše a tím stvrzuje, že je bude dodržovat.

Vzdělávací program Začít spolu klade důraz na individuální přístup k dítěti, partnerství rodiny, školy i širší společnosti v oblasti výchovy a vzdělávání.

3.2.2 Zdravá škola

Je to projekt Světové zdravotnické organizace pro Evropu, Evropské unie a Rady Evropy, které dotovaly práci v Národním centru podpory zdraví, jež se stalo koordinátorem pro Českou republiku v roce 1991. Školy, které měly o tento program zájem, vypracovaly podle metodiky „Program podpory zdraví ve škole“ svůj vlastní projekt přizpůsobený podmínkám školy. Do projektu bylo zapojeno 92 základních škol.

Vzhledem k tomu, že si každá škola vytvořila svůj vlastní projekt, nelze proto popsat konkrétní podobu Zdravé školy. Pro každou Zdravou školu vždy platí, že se snaží o celkovou zdravou atmosféru ve škole, která spočívá na třech základních bodech.

- pohoda prostředí
- zdravé učení
- otevřené partnerství

Ve Zdravé škole je zdraví chápáno jako celkový stav fyzické, psychické a sociální pohody.

V těchto školách se můžeme setkat s pohyblivými délkami vyučovacích hodin, s netradičním uspořádáním tříd, se zavedením třetí hodiny tělesné výchovy, která bývá spojena s turistikou a poznáváním okolí, děti mají možnost jít o během přestávky do

tělocvičny, na hřiště nebo školní dvůr, ve stravování je více zeleniny, ovoce, ryb, sojových výrobků a je omezen podíl bílkovin a množství tuku.

Rodiče se mohou účastnit vyučování také např. jako asistenti a informace o dětech jsou jim poskytovány za přítomnosti dětí.

Základní podmínkou pro to, aby se škola mohla prezentovat jako Zdravá škola je každoroční vypracování podrobné evaluační zprávy. V případě, že vedení školy evaluační zprávu nevypracuje, je škola v dalším školním roce z projektu vyřazena.

3.2.3 Integrovaná tematická výuka

Tento model vytvořila Američanka Susan Kovaliková v roce 1993 a popsala jej ve stejnojmenné knize. Vycházela ze své praxe při práci s nadanými dětmi a výzkumů o činnosti lidského mozku.

V České republice se tento inovativní program samostatně neprosadil, ale ovlivnil řadu učitelek mateřských a základních škol, především pracujících podle programu Začít spolu. Existují zde pravděpodobně jen dvě školy pracující tímto způsobem výuky.

Výuka probíhá ve věkově smíšených skupinách, kdy v jedné třídě je po dvou až pěti žácích od každého ročníku v rozsahu od mateřské školy až po 5. ročník základní školy. Tomuto způsobu výuky odpovídají i prostory třídy. Jak již vyplývá z názvu, je na takové škole učivo všech předmětů integrováno k nějakému tematickému celku.

Integrovaná tematická výuka je založena na celoročním tématu, které musí být pro žáky atraktivní a zároveň musí být dostatečně přínosné pro vyučování. Toto téma se člení na měsíční podtémata, která jsou tvořena týdenními tematickými celky. Každý takový celek obsahuje tzv. základní učivo, které musí zvládnout všechny děti. Děti se probírané učivo ihned učí využívat na tzv. aplikačních úkolech. Děti se mohou podílet na podobě výuky, např. navrhnout podtémata nebo vymýšlet úkoly pro ostatní žáky, což má velký vliv na jejich motivaci. Učení probíhá velmi přirozeným způsobem s možností volného pohybu a prostorem pro individualitu.

3.2.4 Rodiče vítáni – Škola otevřená rodičům, rodiče otevření školy

Značka Rodiče vítáni vznikla na jaře v roce 2011. Je určena pro základní školy a víceletá gymnázia. Takto certifikované školy jsou rozšířené ve všech krajích a v současné době jejich počet dosáhl čísla 364.⁸

Certifikát Rodiče vítáni je platný vždy na dobu jednoho roku. Potom si škola obnoví stávající kritéria, nebo si rozšíří seznam o nová kritéria, která odpovídají aktuálnímu fungování školy. Ceduli s kritérii⁹, která splňuje, musí mít škola viditelně vyvěšenou. Tyto informace budou uvedeny i v profilu školy nebo na webu značky.

⁸ Stav k 15. 3.2013, zdroj: <http://www.rodicevitani.cz/mapa-skol/>

⁹ Existuje 7 základních a 17 volitelných kritérií, zdroj: <http://www.rodicevitani.cz/dotaznik/>

Nejvíce přihlášených škol je ve velkých městech, důvodem je jednak větší koncentrace školských zařízení a často také pocit vedení škol, že je dobré usilovat o konkurenční výhodu, a tou deklarovaná vstřícnost vůči rodičům rozhodně je.

Základní princip kritérií usnadní rodičům komunikaci se školou a umožní jim více se podílet na školním životě

Škola pro rodiče pořádá tzv. kurikuluární odpoledne, což je jeden z volitelných požadavků k získání značky. Je to setkání rodičů s učiteli, v jehož rámci jim vysvětlí, jak se učí jejich děti číst nebo psát, jak se vyučuje matematika nebo angličtina, jakým způsobem probíhá známkování a slovní hodnocení, což jsou témata, o kterých mívají rodiče mnoho pochybností.

Kurikulární odpoledne jsou nabízena rodičům proto, aby byla dosažena co nejefektivnější spolupráce mezi školou a rodiči.

4 Ekoškolky a lesní mateřské školy jako nové alternativní formy výuky

Už na začátku 20. století se ve Velké Británii objevily první pokusy o realizaci kompletní výuky v přírodě. Kořeny vzniku myšlenky lesních mateřských škol lze najít hledat ovšem ve Švédsku, kde je pobyt v přírodě samozřejmou součástí výchovy.

První lesní mateřská škola vznikla v roce 1954 v Dánsku. Ella Flatau tak vyřešila nedostupnost mateřské školy pobytem s dětmi v lese. Od roku 1968 existují lesní mateřské školy také v Německu. Pro jejich rozvoj byla rozhodující až 90. léta minulého století, kdy Kerstin Jebsen a Petra Jäger absolvovaly pedagogickou praxi v dánské lesní mateřské škole. Na jejím základě vytvořily pedagogickou koncepci, z níž potom čerpala většina vznikajících německých lesních mateřských škol. K rychlému rozšíření lesní mateřských škol v Německu přispělo zejména legislativní uznání a s tím spojené státní financování. Dalším důvodem jsou nízké náklady na zřízení a provoz a poptávka ze strany rodičů.

Lesní mateřské školy dnes existují také ve Švýcarsku, Rakousku, Velké Británii, Kanadě USA nebo v Japonsku.

V České republice se nové formy předškolního vzdělávání dětí dostávají pomalu do podvědomí široké veřejnosti. Existují zde dva typy předškolních zařízení – ekoškolka a lesní mateřská škola, v nichž environmentální výchova a častý pobyt v přírodě hrají důležitou roli.

Jak uvádí Vošahlíková (2010), jestli se mateřská škola bude nazývat ekoškolkou či lesní mateřskou školou, záleží na rozhodnutí vedení; legislativa tyto pojmy nezná. Vzhledem k rychlému rozšíření ekošcolek a lesních mateřských škol v Německu lze očekávat, že se zájem o tyto dvě formy mateřských škol bude podobně vyvíjet i u nás.

4.1 Ekoškolka

Je zkráceným výrazem pro ekologicky zaměřenou mateřskou školu. Označení ekoškolka je zatím volně použitelné, není k tomu třeba zvláštní povolení nebo registrace. Aby mohlo být označení ekoškolka smysluplné, je třeba aby tato instituce splňovala kritéria uvedené v následující tabulce.

Opatření	Minimum	Ideál
Ekologický provoz*)	Třídění odpadů, používání ekologicky šetrných mycích prostředků, úsporné zacházení s vodou a elektrickou energií	Viz minimum + kompostování, úsporné spotřebiče, instalovaný obnovitelný zdroj energie, zateplení a kvalitní okna
Vzhled interiéru	Přírodní prvky a materiály zdobí interiér	Na stěny a podlahy jsou použity pouze přírodní materiály (dřevo, hlína, sláma)
Hračky	Převažují „nehotové“ hračky, jsou k dispozici i dřevěné a plstěné hračky	Žádné umělé hračky, které mají dostupnou alternativu z přírodních materiálů
Nábytek	Dřevěný	Dřevěný, vyrobený místním truhlářem z tuzemského dřeva
Stravování	Sezónní a lokální potraviny tvoří základ jídelníčku	Viz minimum + biopotraviny v jídelníčku
Povrch zahrady	Zahradu pokrývá trávník	Zahradu pokrývají různé druhy přírodních povrchů (kamínky, tráva, kůra, jehličí)
Voda na zahradě	Možnost hry s vodou	Jezírko či korýtko s tekoucí vodou či potok, zachycení dešťové vody
Záhon	Záhon se zeleninou či květinami o něž pečují také děti	Permakulturní zahrada**), o kterou pečují děti
Herní prvky venku	Prolézačky, lavičky z přírodních materiálů	Přírodní prvky místo prolézaček a laviček (kmeny stromů, kameny)
Kontakt se zvířaty	Dohoda s místním chovatelem na pravidelných návštěvách	Vlastní zvíře v mateřské škole
Pobyt v přírodě	Denně venku za každého počasí	Viz minimum + pravidelné výlety
Pedagogická koncepce Školní vzdělávací program	Významnou součástí ŠVP je environmentální výchova	Environmentální výchova je výchozí pro ŠVP

Tabulka č. 1: Miminální a ideální podoba ekoškolky

*) Užitečným návodem ke konkrétním opatřením ekologického provozu může být příručka programu Ekoškola s názvem Ekoprovoz ve školách (vydalo sdružení Tereza, 2010), více na www.ekoskola.cz/materialy.html

**) Více např. <http://permakultura.cz> či článek v Sedmé generaci www.sedmagenerace.cz/index.php?art=clanek&id=255 (25. 2. 2010)

Mezi základní cíle ekoškolky patří:

- umožnit dětem denně pobyt v přírodě nebo v přírodně upravené školní zahradě
- pečovat o zdravý životní styl dětí prostřednictvím zdravého stravování, dále dostatkem příležitostí k pohybu v přírodním terénu a otužováním venku za každého počasí
- nabízet dětem podměty vedoucí k aktivnímu učení v přírodě, posílit učení pozorování experimentováním, zážitky a hrou v přírodě
- podporovat elementární základy pro odpovědný postoj k životnímu prostředí
- aktivně zapojit děti a rodiče do péče o místní životní prostředí
- snižovat ekologickou zátěž provozu mateřské školy
- podporovat udržitelný rozvoj komunity mateřské školy

Podle Vošahlíkové (2010) je každá ekoškolka originál a vychází ze svých personálních prostorových a finančních podmínek. Ekologický provoz je ve výše uvedené tabulce na prvním místě. Prostředí mateřské školy, kde se děti denně setkávají s opatřeními snižujícími ekologickou zátěž, formuje jejich návyky. Umožňuje seznámit je s možnostmi, které již existují, a které jsou v silách jednotlivce nebo domácnosti

V raném věku dítěte, což představuje období od 0 do 6 let věku, má kontakt s přírodou nezastupitelnou a velmi přirozenou roli. A zejména ve velkých městech jsou možnosti dětí pobývat denně v přírodním prostředí velmi omezené. Aby děti nebyly jen „interiérovými bytostmi“, je třeba s nimi volný čas trávit mimo město, v prostředí přírody.

Pobyt v přírodě určitým způsobem napomáhá komplexnímu rozvoji dovedností a osobnosti dítěte. A kvůli posilování kontaktu dětí s přírodou má projekt ekoškolek a lesních mateřských škol značnou podporu Ministerstva životního prostředí.

4.2 Lesní mateřská škola (LMŠ)

Je zvláštním typem ekoškolky. Jejím základním rysem je, že většina programu probíhá venku za každého počasí v prostředí přírody. Nejzásadnější otázkou je tedy vybavení pro pobyt venku. Výhodou lesní mateřské školy jsou nižší zřizovací a provozní náklady a také určitá atraktivita pro muže, kteří v současném předškolním vzdělávání zřetelně chybí.

Z organizačního hlediska dělíme lesní mateřské školy na samostatné a integrované LMŠ.

4.2.1 Samostatná lesní mateřská škola

Je pro ni typické, že není závislá na budově klasické mateřské školy. Její zázemí tvoří srub, jurta, stan, teepee nebo maringotka, ve kterých se nachází místa k sezení či spaní a potřebné pomůcky k venkovním aktivitám. Zázemí v péči o děti hraje vedlejší roli, v případě nepříznivého počasí poskytuje nouzový přístřešek.

Jsou některé samostatné LMŠ, které nevlastní žádný zmíněný objekt. Děti se schází na zadaném místě, odkud vyrážejí do lesa. V případě nepříznivého počasí využívají po dohodě zázemí jiných institucí například škol, skautských základen, knihoven nebo i domů některého z rodičů dětí. Takové zázemí se označuje jako ochranný prostor a bývá využíván též jako hygienické zázemí. Vzhledem k tomu, že LMŠ disponuje minimálním či žádným zázemím, nespĺňuje současné zákonné hygienické podmínky.

Uvedený typ škol je velmi rozšířen v Německu, kde se nazývají Waldkindergarten a nachází se jich v této zemi okolo jednoho tisíce. V České republice se rozrůstá seznam samostatných LMS, neboť rodiče projevují zájem o tento alternativní způsob vzdělávání dětí.

4.2.2 Integrovaná lesní mateřská škola

Integrovaný znamená spojený, sjednocený, propojený, celkový, kumulující více funkcí. U těchto typů LMS tak dochází k prolínání vzdělávacího programu běžné mateřské školy. Kombinaci LMS s běžnou mateřskou školou lze uskutečnit dvojím způsobem.

1. běžná mateřská škola s lesní třídou
 2. samostatná lesní mateřská škola se zázemím v běžné mateřské škole.
- Integrované lesní mateřské školy jsou nejvíce rozšířeny v Dánsku.

4.3 Podmínky pro založení ekoškolky

Podle statistických údajů klesl počet mateřských škol v České republice v letech 1998 až 2006 o 23 procent.¹⁰ Naopak vlivem narůstající porodnosti je nedostatek míst v mateřských školách, což je v mnohých lokalitách značným problémem.

Vlivem poptávky tak vznikají nové formy předškolních zařízení jako jsou například firemní školky, miniškolky nebo ekoškolky.

Pro zakládání ekoškolek a služeb vzdělávání a péče o děti předškolního věku založených na pobytu v přírodě je třeba rozlišit tři základní legislativní možnosti.

1. mateřská škola, která je státní nebo soukromá a je zařazena v rejstříku škol
2. péče o děti předškolního věku probíhá na základě živnostenského oprávnění mimo rejstřík škol
3. péče o děti předškolního věku se uskutečňuje prostřednictvím neziskové organizace mimo rejstřík škol

Pokud je mateřská škola zařazena do rejstříku škol a školských zařízení MŠMT má nárok na dotace ze státního rozpočtu a podléhá kontrole České školské inspekce. Také název mateřská škola mohou používat subjekty, které odpovídají zákonem daným podmínkám. Základní právní rámec pro činnost mateřské školy stanovuje Školský zákon č. 561/2004 Sb. a další právní předpisy, zejména hygienického charakteru.

Jestliže mateřská škola není provozována podle výše uvedené zmíněné legislativy, nemá nárok na čerpání státních příspěvků na provoz a pedagogické pracovníky. V případě, že péče o děti probíhá na základě podnikatelského záměru dle volné živnosti Živnostenského zákona č. 455/1991 Sb., je třeba dodržet dané podmínky pro mimoškolní výchovu a vzdělávání a tato činnost musí být finančně soběstačná. Zároveň je třeba dodržet obecné hygienické předpisy a předpisy o stravování.

Protože česká legislativa nezná lesní mateřskou školu jako formu předškolní výchovy, může lesní mateřská škola vzniknout pouze jako soukromá iniciativa právnické osoby. Z toho důvodu mají lesní mateřské školy většinou statut neziskové organizace, nejčastěji jako obecně prospěšné společnosti nebo občanská sdružení, která jsou založena podle zákona č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů. Nezisková organizace tak nemusí podle platné legislativy

¹⁰ Soubor prorodinných opatření – Prorodinný balíček (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2008)

splňovat požadavky na prostor a hygienické požadavky na provoz zařízení pro výchovu a vzdělávání dětí, které se naopak vztahují na mateřské školy zapsané ve školském rejstříku.

Dle Vošahlíkové (2010) je LMŠ vzhledem ke svému charakteru v rozporu se současnou legislativou platnou pro klasické mateřské školy s budovou. Tím, že právní rámec LMŠ v České republice neexistuje, je třeba hledat kompromisy v rámci platné legislativy a pracovat na její novelizaci. Podstatná je vzájemná dohoda zřizovatele LMŠ a rodičů, která písemně ustanovuje informovaný souhlas s podmínkami stravování, hygieny, bezpečnosti atd.

Ekoškolka by měla nabízet dětem příležitosti, které jsou v souladu s udržitelným rozvojem. Udržitelný rozvoj zahrnuje čtyři základní dimenze: sociální, ekonomickou, ekologickou a kulturní.

Z hlediska důležitosti jsou pro ekoškolku za nejvýznamnější partnery považováni rodiče dětí, především vzhledem k tomu, že ekoškolka je spojena se změnou priorit v rodinách. A pokud nebude jejich prosazování podpořeno právě rodiči, bude potom celý tento proces provázen nepochopením nebo konflikty. Výhodou je, že rodiče se mohou podílet prostřednictvím dobrovolné práce nebo finanční podpory na realizaci koncepce ekoškolky a velmi dobré je, pokud do tohoto procesu mohou nepatrně zasáhnout i děti např. při volbě zvířátka, o které se budou starat nebo při návrhu jídelníčku.

Mezi základní výhodu ekoškolky patří skutečnost, že její zřízení je oproti klasické mateřské škole méně nákladné, proto je rychleji uskutečnitelné.

4.4 Pedagogické koncepce

Od roku 2007 musí každá mateřská škola vypracovávat dle pokynů MŠMT svůj školní vzdělávací program, který je v souladu s principy Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní zařízení. Pro soukromé předškolní zařízení je písemné zpracování vlastního pedagogického záměru obzvláště důležité, neboť znamená orientaci pro učitele, rodiče a další zainteresované osoby.

Školní vzdělávací program odpovídá reálným podmínkám školy, prostorovým a personálním možnostem a také potřebám a přání dětí a rodičů.

Obsahem jsou tři základní okruhy:

- vzdělávací prostředí školy
- vzdělávací obsah
- evaluační činnost

Hlavním cílem ekoškolky je rozvoj základních kompetencí dětí, což je kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální a činnostní a občanská. Tyto uvedené kompetence jsou důležité pro zachování zdravého a kvalitního životního prostředí pro udržitelný rozvoj v širším slova smyslu. Vše se uskutečňuje prostřednictvím přímého kontaktu s přírodou a také spoluúčasti a spoluprací na ekologických aktivitách a projektech mateřské školy.

Rámcový vzdělávací program nabízí pět vzdělávacích oblastí s očekávanými výstupy. Vzdělávací oblasti jsou následující: dítě a jeho tělo, dítě a jeho psychika, dítě a ten druhý, dítě a společnost, dítě a svět. Uvedené oblasti lze dobře integrovat do bloků, které jsou ekovýchově blízké, což jsou následující tématické oblasti.

Biotopy

Proměny přírody

Živly

Energie a její obnovitelné zdroje
Odpad
Zdravá výživa
Zahrada
Doprava

Podle Vošahlíkové (2010) je pedagogická koncepce lesních mateřských škol často postavena na oblastech dovedností, které jsou při pobytu v lese rozvíjeny. Jejich celek tvoří charakteristiku pedagogické práce školky i předpoklad všestranného rozvoje dítěte.

Mezi nejčastěji zmiňované oblasti znalostí, dovedností a postojů rozvíjených v LMS patří hrubá a jemná motorika, sociální kompetence, rozvoj sebevědomí a sebepojetí, kreativita a znalosti o přírodě a ekologii.

4.5 Pravidla pro pedagogický personál

Pro všechny formy LMS je jedním z nejdůležitějších předpokladů úspěchu pedagogický personál, který bude schopný vytvářet komplexní výchovně vzdělávací příležitosti v prostředí lesa. Pedagogové by měli mít kromě kvalifikačních předpokladů také dobrou fyzickou kondici a psychicky být připraveni na pobyt s dětmi venku.

Na pobyt v přírodě se dá připravit jednak vhodným vybavením a oblečením pedagogů a dětí a dále vytvořením několika jednoduchých pravidel, jejichž dodržování chrání bezpečnost dětí.

V lesní mateřské škole platí základní pravidlo: „*Neexistuje špatné počasí, ale pouze špatné oblečení.*“ Tato zásada je nezbytná hlavně pro rodiče. Oblečení dětí je nutné přizpůsobit pobytu v přírodě a zejména skutečnosti, že bude často špinavé, občas roztrhané, tudíž i rychleji zničené. Vyjasnění vzájemných očekávání v otázce oblečení dětí je důležitou prevencí konfliktů. Během celého roku je uplatňováno tzv. cibulovité vrstvení, které je značně rozdílné v zimním i letním období. Oblečení je doplněno batohem, ve kterém si děti nosí jídlo, pití, ručník a malou karimatku na sezení.

V batozích pedagogů by neměl chybět mobilní telefon s kontakty na rodiče dětí, lékárnička vybavená dle dané vyhlášky, plachta proti dešti, velká karimatka na sezení, univerzální náhradní oblečení, igelitové sáčky, papírové kapesníky, vlhčené ubrousky, provázek nebo lano a lopatka.

4.5.1 Bezpečnostní pravidla

U bezpečnostních pravidel platí zásada, že pedagogický dozor prostředí lesa dobře zná. K tomu mohou pomoci schůzky s lesníkem, který by o pravidelném pobytu dětí v lese měl vždy vědět a také s ochranářem, jenž zná danou lokalitu. Pedagogové tak budou vědět, kdy je v lese doba hájení nebo honitby, kdy probíhají dřevařské práce a také jestli se v místě vyskytují jedovaté rostliny a stávajícím podmínkám uzpůsobí pobyt dětí v lese.

Následující bezpečnostní pravidla dle Miklitze (2007) platí pro LMS v Německu a jsou stejně vhodná a použitelná i pro LMS v České republice. Při jejich dodržování se budou cítit bezpečně pedagogové i děti.

- zůstat na dohled či doslech pedagogického doprovodu
- je-li dítě voláno jménem, vždy odpoví
- při cestě lesem čekat na domluvených místech např. u turistických značek, na křižovatkách cest, u laviček nebo předem označených stromů či jiných prvků v přírodě

- při práci s nožem nebo pilou sedět, děti ve věku do 4 let mohou pracovat s ostrými nástroji pouze pod dohledem dospělé osoby
- nádobí a příbory z batohu dětí jsou určeny pouze na jídlo nikoliv na hraní
- nenechávat odpadky v lese
- nelézt na stohy dříví
- větve nenosit ve výšce očí ostatních
- potřebu vykonávat na místě určeném pedagogem
- bez dovolení učitele nejíst nic nalezeného v lese
- zkoumaných hub se nedotýkat rukou, pouze klacíkem
- neodcházet s lidmi, které v lese potkáte ani se známými

5 Domácí vzdělávání

Domácí nebo také individuální vzdělávání má rovněž své místo mezi alternativními způsoby vzdělávání. Tento způsob vzdělávání je známý z historie celého světa a v současné době ho lze realizovat ve většině zemí Evropské unie.

Lze jej popsat jako vyučování dětí rodiči nebo soukromými učiteli v domácím prostředí. Rodičům je tímto způsobem umožněna možnost převzít odpovědnost za vzdělání svých dětí.

Je třeba zmínit skutečnost, že Školský zákon č. 561/2004 Sb., který je platný od 1.1.2005 nezná pojem "*domácí vzdělávání*", definuje však v § 41 pojem "*individuální vzdělávání*" s obdobným významem.

§ 41

Individuální vzdělávání

(1) O povolení individuálního vzdělávání žáka rozhoduje ředitel školy, kam byl žák přijat k plnění povinné školní docházky, na základě písemné žádosti zákonného zástupce žáka. Individuální vzdělávání lze povolit pouze žákovi prvního stupně základní školy.

(2) Žádost zákonného zástupce o individuální vzdělávání musí obsahovat

- a) jméno, popřípadě jména, a příjmení, rodné číslo, bylo-li přiděleno, a místo trvalého pobytu žáka nebo bydliště, pokud nemá na území České republiky místo trvalého pobytu,
- b) uvedení období, ročníku, popřípadě pololetí, kdy má být žák individuálně vzděláván,
- c) důvody pro individuální vzdělávání žáka,
- d) popis prostorového a materiálně technického zabezpečení vzdělávání a podmínek ochrany zdraví individuálně vzdělaného žáka,
- e) doklady osvědčující splnění vzdělání osoby, která bude žáka individuálně vzdělávat,
- f) seznam učebnic a učebních textů, které budou ve výuce užívány, pokud nejde o učebnice uvedené v § 27 odst. 1,
- g) další skutečnosti, které mají vliv na průběh vzdělávání žáka,
- h) vyjádření školského poradenského zařízení.

(3) Ředitel školy individuální vzdělávání povolí, pokud

- a) jsou dány závažné důvody pro individuální vzdělávání,
- b) jsou zajištěny dostatečné podmínky pro individuální vzdělávání, zejména podmínky materiální a ochrany zdraví žáka,
- c) osoba, která bude žáka vzdělávat, získala alespoň střední vzdělání s maturitní zkouškou,
- d) jsou zajištěny vhodné učebnice a učební texty, podle nichž se má žák vzdělávat.

(4) Individuálně vzdělávaný žák koná za každé pololetí zkoušky z příslušného učiva, a to ve škole, do níž byl přijat k plnění povinné školní docházky.

(5) Nelze-li individuálně vzdělaného žáka hodnotit na konci příslušného pololetí, určí ředitel školy pro jeho hodnocení náhradní termín, a to tak, aby hodnocení bylo provedeno nejpozději do dvou měsíců po skončení pololetí.

(6) Pokud má zákonný zástupce pochybnosti o správnosti hodnocení žáka, může do 8 dnů od konání zkoušek písemně požádat ředitele školy o přezkoušení žáka; byl-li zkoušejícím žáka ředitel školy, krajský úřad. Pokud ředitel školy nebo krajský úřad žádosti vyhoví, nařídí komisionální přezkoušení žáka.

(7) Ředitel školy zruší povolení individuálního vzdělávání

- a) pokud nejsou zajištěny dostatečné podmínky ke vzdělávání, zejména podmínky materiální, personální a ochrany zdraví žáka,
- b) pokud zákonný zástupce neplní podmínky individuálního vzdělávání stanovené tímto zákonem,
- c) pokud žák na konci druhého pololetí příslušného školního roku neprospěl,
- d) nelze-li žáka hodnotit způsobem uvedeným v odstavcích 4 a 5, nebo
- e) na žádost zákonného zástupce žáka.

(8) Ředitel školy rozhodne o zrušení individuálního vzdělávání žáka nejpozději do 30 dnů od zahájení řízení a zároveň zařadí žáka do příslušného ročníku základní školy. Odvolání proti rozhodnutí ředitele školy o zrušení individuálního vzdělávání žáka nemá odkladný účinek.

(9) Výdaje spojené s individuálním vzděláváním hradí zákonný zástupce žáka, s výjimkou učebnic a základních školních potřeb podle § 27 odst. 3 a 6, speciálních učebnic a speciálních didaktických a kompenzačních učebních pomůcek podle § 16 odst. 7 a výdajů na činnost školy, do níž byl žák přijat k plnění povinné školní docházky.

5.1 Potřebné podmínky pro domácí vzdělávání

V další části práce budu používat pojem domácí vzdělávání, který dle mého názoru výstižnější.

I v Pedagogickém slovníku (2001) je uváděn tento termín, který se v angl. označuje home schooling nebo home education. Domácí vzdělávání je vzdělávání probíhající doma, v rodině, kdy děti nedocházejí do školy a vyučují je jejich rodiče. Žák je na základě rozhodnutí rodičů vzděláván doma vlastními rodiči nebo několika rodiči spolupracujícími v rámci svépomocné skupiny. Dochází do školy pouze skládat státem předepsané zkoušky. Impulsem pro rozvoj této formy vzdělávání je nedůvěra vůči veřejnému školství.

Rodiče doma vzdělávaných dětí nemusí mít pedagogické vzdělání, k učení dětí je postačující absolvovaná střední škola s maturitou, ovšem důležitou okolností je, aby alespoň jeden z rodičů měl *pedagogické schopnosti*. Je to v podstatě dovednost, jak druhé lidi učit a jak jim předat své vědomosti. Je třeba zdůraznit skutečnost, že pedagogické schopnosti musí mít člověk v sobě, nelze se jim v žádné škole naučit. Nejjednodušší způsob, jak si ověřit, že rodič uvedenými schopnostmi disponuje, je vysvětlit probírané učivo dítěti, které není schopné je ve škole pochopit. V případě, že to rodič dokáže např. formou hry a ještě i s humorem a dítě látku pochopí a dovede ji aplikovat, je správným adeptem pro individuální výuku.

Pro učitele, tedy i pro rodiče, není závazný obsah učebnic, ale Školní vzdělávací program (ŠVP), který musí vycházet z Rámcového vzdělávacího programu. Rodiče mohou při vzdělávání dětí využívat učebnic, ale především by se měli spíše snažit splnit výstupy ŠVP. Hlavně v prvním ročníku lze pracovat i bez učebnic. Ke každému dítěti je třeba přistupovat individuálně a rodiče by měli využít k prospěchu dítěte svobodu, kterou při domácím vzdělávání mají.

Průručka Škola doma (2009) obsahuje body z Rámcového vzdělávacího programu pro jednotlivé předměty pro žáky 1. až 5. ročníku, což je dobré pro orientaci rodičů, co by mělo dítě zvládnout v daných předmětech.

Rodiče mohou v tomto netypickém způsobu vyučování pokračovat i o prázdninách, kdy rodina bývá více pohromadě a využít prázdniny třeba k většímu poznání přírody. Zároveň čas prázdnin poskytuje příležitost k seznámení dítěte s novými kamarády, k setkání s handicapovými dětmi nebo s dětmi jiné národnosti či pleti a k poznání starých lidí například prostřednictvím prarodičů a naučit se jim pomáhat.

Při domácím vzdělávání je podstatné, učit děti, aby se připravily na život a mohly si zvolit obor, ve kterém se budou moci uplatnit a který bude předmětem jejich povolání či zaměstnání. Naučit je, aby si uměli poradit v různých životních situacích, aby znali dějiny a poučili se z nich. Rodiče by měli zaměřit na znalosti a dovednosti, které jsou nadčasové a vybírat takové učivo, které je podstatné, a které děti v životě skutečně využijí. V dnešní době lze potřebné informace najít rychle na internetu, proto by se do popředí měl dostat spíše důraz na vlastní uvažování, tvořivost a přemýšlení dítěte. Člověk si nejvíce zapamatuje to, co si sám vyzkoušel a vyvodil, o čem diskutoval a co jiným vysvětloval.

5.1.1 Asociace domácího vzdělávání

Základní informace o individuálním vzdělávání poskytuje Asociace domácího vzdělávání (ADV), což je organizace, která sdružuje příznivce domácího vzdělávání. Je to dobrovolné sdružení rodičů doma vzdělávaných dětí, kmenových škol a sympatizantů domácího

vzdělávání. Prosazuje právo rodičů zvolit jak, kde a jakým způsobem budou jejich děti vzdělávány a usiluje o to, aby domácí vzdělávání bylo jedním z mnoha způsobů, jak lze v naší zemi naplnit právo dětí na vzdělání, a aby se stalo standardní a nedílnou součástí českého vzdělávacího systému. Zastupuje rodiny, které tímto způsobem své děti vzdělávají a připomínkovala také výše uvedený paragraf 41 Školského zákona. Na webových stránkách ADV najdou rodiče vzor žádosti o povolení individuálního vzdělávání, kterou je nutné ve škole podat.

Zároveň je zapotřebí, aby si rodiče v příslušné škole domluvili počet návštěv během pololetí, též způsob, jakým bude dítě hodnoceno, jak se na hodnocení budou podílet rodiče a do jaké míry se budou muset při výuce držet učebnic. Dle příručky Škola doma (2009) je rodičům doporučováno, aby neoddělovali učení od hry a běžného denního života. Je třeba, aby od nich dítě neslyšelo říkat: „*Ted' si sedni a budeme se učit.*“ Dítě totiž nerozlišuje hru a učení, při hře se také učí a mohlo by si vypěstovat na tuto situaci averzi. Každé dítě má dar zvědavosti, přijímá nové informace rádo a dychtivě, a jsou-li mu podávány vhodným způsobem a zajímavou formou, je většinou nadšeno a samo vyžaduje další a další.

V každém případě by rodiče měli umět dítě nadchnout a stále je chválit. Vše mu vysvětlovat pravdivě, poctivě a trpělivě a vyslechnout si i názor dítěte. Naučit dítě, aby ke všem okolo přistupovalo s láskou a porozuměním a mít pochopení pro druhé děti a lidi, za chyby se neposmívat a snažit se ostatním pomáhat. Neméně důležitý je pobyt dítěte doma v harmonickém prostředí bez psychických tlaků a stresů a strachů a klidný a laskavý přístup rodičů.

Domácí vzdělávání je vhodné i pro děti s dyslexií nebo dysgrafií. V těchto případech je vždy nutná pravidelná konzultace s odborníky v příslušných poradnách.

5.2 Budoucnost domácího vzdělávání pro žáky na 2. stupni ZŠ

V současné době uzavřelo MŠMT pětileté pokusně ověřování domácího individuálního vzdělávání na druhém stupni základních škol. Nyní navrhuje tuto změnu zapracovat do Školského zákona. Novinka by mohla platit od školního roku 2014/2015.

Na rozdíl od domácího vzdělávání na prvním stupni základních škol budou stanoveny podmínky domácí výuky na druhém stupni. Ředitel školy bude moci například zařazení žáka do domácího vzdělávání odmítnout. Zároveň bude vyžadováno vzdělání rodičů alespoň na úrovni vyššího odborného nebo bakalářského studia. Výsledky žáků bude sledovat Česká školní inspekce. Součástí individuálního plánu budou také pravidelné konzultace na kmenové škole žáka a jeho přezkušování vždy na konci pololetí.¹¹

5.3 Argumenty odpůrců domácího vzdělávání

Největší odpůrci domácího vzdělávání bývají hlavně učitelé a argumentují tím, že rodičům chybí odborné pedagogické vzdělání a že děti nebudou zvyklé na kolektiv svých vrstevníků.

¹¹ Článek: Chemii i druhý jazyk bude moci učit máma.
Zdroj: Olomoucký deník 31.1.2013

Podle Pedagogického slovníku (2001) tato forma vzdělávání vyvolává mezi pedagogy různé názory; odpůrci uvádějí, že škola plní kromě vzdělávání žáka další důležité socializační funkce, které nejsou při domácím vzdělávání naplňovány.

Pokud rodiče umožní dítěti navštěvovat různé kroužky podle jeho zálib, má v nich příležitost se setkávat s kolektivem dětí. Je třeba podotknout, že existují jednak samotářské děti, které nemají potřebu s ostatními soutěžit, prosazovat se, naopak děti vyžadující kolektiv, dávají těmto činnostem přednost.

6 Možnosti vzdělávání v Olomouckém kraji

V této části práce jsou zmapovány klasické alternativní školy a moderní alternativní školy, které se nacházejí na území Olomouckého kraje

6.1 Klasické alternativní školy

Tento typ škol bude uváděn v pořadí Waldorfské školy, Montessori školy a ostatní typy alternativních škol na území kraje. Uvedené rozdělení je z toho důvodu, že na území kraje se vznikly pouze Waldorfské a Montessori školy, o kterých budou poskytnuty základní informace, ostatní typy klasických alternativních škol se v regionu nevyskytují.

6.1.1 Waldorfské školy

Dle Pola (1995) lze waldorfské školy charakterizovat jako školy nestátní, volné (svobodné), jednotné, koedukované a všeobecné. Tyto přívlastky jim přísluší již od počátků jejich existence.

V České republice jsou waldorfské školy sdruženy do Asociace waldorfských škol. Existuje 21 mateřských škol, 11 základních škol, 1 speciální škola a 4 střední waldorfské školy.

Asociace waldorfských škol zajišťuje především pedagogům i zájemcům z řad veřejnosti dostupný systém vzdělávání, proto se dá říci, že v příslušných institucích dnes působí vzdělaní a fundovaní lidé. Pro potřeby dalšího vzdělávání je čtyřikrát ročně touto organizací vydáván časopis Člověk a výchova, který vychází již od roku 1996. Více informací je k dohledání na www.iwaldorf.cz.

Na tomto místě považuji za nejvhodnější odkázat zájemce o waldorfskou pedagogiku na dostupnou a česky psanou literaturu od Rudolfa Steinera, která je k dispozici ve většině veřejných knihoven v Olomouckém kraji.

V tomto směru se významnou mírou na propagaci Steinerových myšlenek podílí nakladatelství Fabula se sídlem v Hranicích, které jeho knihy vydává a na základě poskytnutých dotací je zasílá do veřejných knihoven v regionu zdarma.

Olomouc

Mateřská škola

Sídlí ve dvou budovách, na ulici Dobnerova 24 a na ulici Na Střelnici 48. V mateřské škole je celoroční provoz od 6,30 do 17 hodin, na ulici Dobnerova je škola otevřena do 19 hodin. Mateřská škola byla zřízena občanským sdružením Waldorfská iniciativa, které je současně zřizovatelem také základní školy Waldorfská iniciativa o.s.¹² je občanské sdružením občanů s vlastní právní subjektivitou. Náplní jeho činnosti je propagace waldorfského školství v Olomouckém kraji. Waldorfská

¹² Waldorfská iniciativa sídlí na Rožňavské ulici 21 v Olomouci
Zdroj: www.waldorf-olomouc.cz

iniciativa byla zaregistrována 15. 1. 2001 a v současnosti usiluje o zřízení střední waldorfské školy na území Olomouckého kraje.

Základní škola

První třída s waldorfskou výukou byla v Olomouci otevřena již v r. 2004 při Základní škole Dr. Milady Horákové. Postupem času vznikla potřeba školu osamostatnit, proto byla dne 17.12.2009 škola zapsána do Rejstříku škol a školských zařízení MŠMT jako soukromá waldorfská škola zřizovaná Waldorfskou základní školou a mateřskou školou Olomouc, s.r.o. Tato první a zároveň i poslední waldorfská základní škola byla otevřena 1.9.2010.

Její program je realizován od první do deváté třídy, takže nabízí ucelené devítileté vzdělání.

Specifikem školy je předškolní oddělení mateřské školy (od 5 do 7 let), kde mají děti možnost se seznámit s rolí budoucího školáka.

Zajímavým projektem je tzv. „Nultý ročník“, který přináší rodičům podrobnější informace o pedagogice a jejím pohledu na dítě. Sérií přednášek tak získají více informací pro rozhodování o umístění dítěte do školy

Kontakt: <http://www.waldorf-olomouc.cz>

6.1.1.1 Firemní waldorfská mateřská škola Moravičany

V září 2012 byl v Moravičanech zahájen provoz Medové školky, což je firemní mateřská škola. Toto předškolní zařízení je součástí inovativního projektu firmy Závody lehkých konstrukcí Loštice (ZLKL) a dceřiné společnosti VINBRA , který je realizován pod názvem „Sladování pracovního a rodinného života zaměstnanců ZLKL a VINBRA.“

Mateřská škola je určena především pro děti zaměstnanců uvedených firem. Je zaměřena na preferenci anglického jazyka a výchovy dětí dle principů waldorfské pedagogiky. Výchova dětí je vedena k ukotvení návyků zdravého životního stylu, důraz je kladen na pohybové aktivity, kladný vztah k životnímu prostředí, zdravou výživu a propojení duševního a fyzického vývoje dítěte.

Výuka anglického jazyka probíhá v mateřské škole ve dvou rovinách jako všední činnosti a cílená rozšířená výuka. K novému a spontánnímu porozumění mluvenému slovu zapojují pedagogové angličtinu do obyčejných všedních činností dne, kdy děti získávají slovní zásobu v rovině první. V rovině druhé všichni pedagogové hovoří plynule anglicky a s pomocí rodilého mluvčího pomalými kručky učí děti v navazujících lekcích např. při hrách a říkadlech.

Náklady na provoz firemní mateřské školy jsou hrazeny z výnosů obou firem, rodiče dětí platí poplatky, které pokrývají jen část nákladů. V případě nenaplněných míst dětmi vlastních zaměstnanců, bude kapacita mateřské školy nabídnuta ostatním firmám v okolí, případně široké veřejnosti.

6.1.1.2 Waldorfské iniciativy

Jsou iniciativy rodičů, které směřují k založení mateřských nebo základních škol v daném městě nebo v dané lokalitě. V Olomouckém kraji působí waldorfské iniciativy jen ve dvou městech v Šumperku a Jeseníku.

Waldorfská iniciativa Šumperk

Vznikla na jaře roku 2008 jako občanské sdružení, jehož cílem je založit mateřskou školu s prvky waldorfské pedagogiky. Ve sdružení pracují matky, které mají pedagogické i

waldorfské vzdělání. Pořádají besedy, přednášky, slavnosti, ale mateřskou školu se sdružení zatím založit nepodařilo.

Sdružení pro alternativní vzdělávání v Jeseníku

Bylo založeno počátkem roku 2005 rodiči a příznivci waldorfské pedagogiky. Posláním sdružení je propagace tohoto pedagogického směru v Jeseníku.

Členové sdružení usilovali o založení třídy s waldorfskou pedagogikou při Základní škole v Jeseníku, ale spolupráce s uvedenou školou se ukázala jako nemožná. V roce 2009 proběhl zápis do připravované waldorfské třídy, kdy základní podmínkou bylo, aby bylo zapsáno 17 dětí, což se stalo. Zastupitelstvo města, jako zřizovatel této školy ale návrh na zřízení třídy a posléze i školy, neschválilo. Proto nyní zástupci sdružení pracují na vzniku samostatné alternativní školy v Jeseníku.

6.1.2 Montessori školy

V Olomouckém kraji se tento typ škol nachází jen ve městě Olomouc a v obci Horka nad Moravou, v ostatních městech ani obcích v kraji se tyto školy již nevyskytují. V České republice se nachází 43 mateřských škol a 15 základních škol.¹³

Olomouc

MonteŠkolka Olomouc

Nachází se v areálu mateřské školy Lužická 7, Olomouc, kde působí od roku 2005. Zřizovatelem je občanské sdružení Montessori Olomouc – rodinné centrum.

Prostředí MonteŠkolky je přizpůsobené všestrannému rozvoji dětí ve věkově smíšeném kolektivu od 2,5 do 7 let.

Kontakt: www.montessori-olomouc.cz

Mateřská škola Sluníčko Olomouc

Tato soukromá mateřská škola působí v Olomouci již od r. 2003. Zřizovatelem je Studio Sluníčko, obecně prospěšná společnost.

Mateřská škola má kapacitu 25 dětí, je rodinného typu a sídlí na adrese Blahoslavova 2. Pojetí mateřské školy je postaveno na uplatňování metod směřujících ke stimulaci spontánního a přirozeného zájmu dítěte o vzdělání.

Výchovný vzdělávací program mateřské školy je zaměřen na pedagogiku Montessori s integrací dětí se zdravotním postižením, těžkou adaptabilitou na kolektivní zařízení, dále na zájmové kroužky pro rozvíjení talentovaných dětí a volno-časové aktivity pro děti s handicapem – děti s poruchou autistického spektra.

Kontakt: www.slunickoolomouc.com

¹³ Stav k 31.12.2012

zdroj: <http://www.montessoricr.cz/rwarea/File/Prehled%20Montessori%20MS%20a%20ZS.pdf>

Horka nad Moravou

Název školy: Základní a Mateřská škola, Lidická 9

Mateřská škola Montessori

Je součástí ZŠ a sídlí společně se školní jídelnou v patrové budově naproti ZŠ. V roce 2010 proběhla celková rekonstrukce této budovy. Provoz MŠ je od 6,15 do 16 hod.

Ve školním roce 2012/2013 navštěvuje MŠ 104 dětí ve věku 3-8 let. K dispozici jsou čtyři třídy, z toho dvě s klasickým pedagogickým přístupem a dvě s prvky montessori. Tyto třídy jsou vybaveny speciálním nábytkem, didaktickými pomůckami a jsou přizpůsobeny dětským potřebám. Učitelka dětem zprostředkovává kontakt s okolím, pomáhá ovšem jen v případě, že je o to požádána.

Základní škola Montessori

Ve školním roce 2012/2013 jsou funkční čtyři montessori třídy pro 1. až 4. ročník, které navštěvuje celkem 68 žáků. Třídním učitelkám pomáhají při jejich práci asistentky, placené rodiči žáků. Žáci v průběhu výuky pracují s pomůckami montessori.

Kontakt: <http://www.zshorka.cz>

6.1.3 Ostatní typy klasických reformních alternativních škol

Daltonské školy

Uvedený typ škol je nejvíce rozšířen v Jihomoravském kraji, největší koncentrace daltonských škol je Brně, kde působí 2 mateřské a 6 základních škol certifikovaných škol.

V Olomouckém kraji se neexistuje ani jedna škola tohoto typu.

Jenské školy

V ČR žádná škola podle koncepce jenského plánu není.

Freinetovská škola

Také žádná freinetovská škola v kraji není.

6.2 Moderní typy alternativních škol

6.2.1 Začít spolu

ZŠ a MŠ Pod Skalkou	Pod Skalkou 11	Přerov	http://www.zsms-materidouska.webnode.cz
MŠ Karla Čapka	K. Čapka 353	Jeseník, 790 01	www.ms-capkova.jesenik.com
MŠ Kopretina	Tyršova 307	Jeseník, 790 01	http://www.mskopretina.cz
ZŠ a MŠ Těšetice	Těšetice 148	Těšetice, 783 46	http://www.zsmstesetice.cz
MŠ Kpt. Nálepky	Kpt. Nálepky 10	Olomouc, 772 01	http://www.materskeskolky.cz

Tabulka č.2 Přehled mateřských a základních škol - Začít spolu

6.2.2 Zdravá škola

Při zjišťování aktuálních informací jsem se u tohoto typu škol na jedné základní škole setkal s velmi neadekvátní reakcí ze strany vedení školy. Po vznesení dotazu, jestli jejich škola patří do skupiny tzv. Zdravých škol, jak mají uvedeno na webových stránkách školy, mi bylo sděleno, že tato informace už delší čas není aktuální, ale na druhou stranu mi ředitel školy nedokázal a nechtěl vysvětlit, proč školu prezentují tak, že do skupiny Zdravých škol patří. Školu jsem navštívil v měsíci březnu roku 2013 a poté jsem zjistil, že ve stejný den byla výše uvedená informace z jejich webových stránek odstraněna.

Základní škola	Svat. Čecha 586	Kojetín	www.zs-kojetin.cz
Základní škola		Stará Ves	www.zsstaraves.cz

Tabulka č.3 Přehled škol zapojených do projektu Zdravá škola

6.2.3 Rodiče vítáni

Do projektu je v kraji zapojeno celkem 23 následujících základních škol. Jsou to školy, které splňují kritéria partnerské komunikace a přátelské spolupráce s rodiči dětí a ve kterých oboustranná vstřícnost a tolerance jsou důležitou součástí dobrého fungování školy.

Základní a mateřská škola	Bohdíkov	www.zsbohdikov.cz
Základní a mateřská škola	Hoštejn	www.zshostejn.cz
Základní a mateřská škola	Hrabenov	www.zshrabenov.cz
Základní a mateřská škola	Hrabová	www.skolahrabova.cz
Základní a mateřská škola	Hranice	www.zssromotovo.cz
Základní a mateřská škola	Hranice	www.stru.hranet.cz
Základní a mateřská škola	Kostelec na Hané	www.skolakostelec.cz
Základní a mateřská škola	Lovosice	www.msukonicka.cz
Základní a mateřská škola	Loučany	www.skola-loucany.cz
Základní a mateřská škola	Nasobůrky	www.zsamsnasoburky.webgarden.cz
Základní škola	Prosebnice	www.skola.prosenice.cz
Základní škola	Hranice, tř. 1.máje	www.maje.hranet.cz
Základní škola	Hustopeče nad Bečvou	www.zshustopece.cz
Základní škola	Kojetín	www.zskojetin.cz
Základní škola	Litovel, Jungmannova 655	www.zsjl.cz
Základní škola	Mohelnice, Mlýnská 1	www.zsmlynska.cz
Základní škola	Olomouc, Mozartova 48	www.zsmozartova.cz
Základní škola	Prostějov, Majakovského 1	www.zsmajakovskeho.cz
Základní škola	Senice na Hané	www.zssenicenh.cz
Základní škola	Šternberk, nám. Svobody 3	www.zsns-stbk.cz
Základní škola	Uničov, Pionýrů 685	www.zspionyru.cz
Základní škola	Zábřeh, Školská 406/11	www.3zszabreh.cz
Základní škola Zdeny Kaprálové a Mateřská škola	Vrbátky	www.skolavrbatky.cz

Tabulka č.4 – Přehled základních škol, které jsou zapojeny do projektu Rodiče vítáni

7 Lesní mateřské školy

V kraji existuje pouze jedna lesní mateřská škola Rarášci v Bouzově – Podolí. Na webových stránkách je možné ještě najít mateřskou školu v Olomouci, která nabízí prvky lesní pedagogiky. Z toho důvodu se o olomoucké mateřské škole, která působí pod označením Báječná školička, také zmíním.

V Olomouckém kraji ani v České republice neexistuje žádná přírodní základní škola. Pouze na Praze 9 působí od roku 1993 soukromé reálné gymnázium Přírodní škola.

7.1 Lesní školka Rarášci

Lesní školka Rarášci se nachází v Bouzově – Podolí. Její provoz byl zahájen v září 2010. Tato iniciativa působí pod záštitou občanského sdružení PermaLot a školka má otevřeno tři dny v týdnu (pondělí až středa 8,30-16,30 hod.). Kapacita školky je 14 dětí na jeden den. S dětmi pracují dvě pedagožky, které vystudovaly waldorfskou pedagogiku, proto je školka zaměřená tímto směrem a je inspirována konceptem lesních mateřských školek ze Skandinávie a Německa.

Zázemí

Děti mají k dispozici přístřešek v podobě malého oválného hliněného domečku postaveného z velkých slaměných balíků omítnutých hliněnou omítkou, které zajišťují izolaci od venkovního chladu a ideální vlhkost vzduchu. Střecha je zelená a dva kolektory na ní poskytují světlo do interiéru. Domeček je vytápěn tzv. raketovými kamny a jeho prostor slouží zejména k tomu, aby se děti měly kde najíst, ohřát a vyspat po obědě.

Hygienické zázemí poskytuje kompostovací toaleta.

Výuka

Výuka zde probíhá za každého počasí a po celý rok v přírodě. V průběhu dne se nenásilně střídá program, který je určován a veden pedagožkami, s chvílemi, kdy mají děti prostor na spontánní hru. Den začíná ranním uvítáním s flétnou, rytmickými říkadly a písničkami v kruhu, které jsou zaměřeny na právě probíhající roční období.

Poté se děti vydávají do přírody, kde zkoušejí své fyzické schopnosti, objevují proměny přírody a volně si hrají. Když z křoví vykukne skřítek Ben, je to znamení, že přijde chvílka s angličtinou, při níž se děti učí opět říkadla a prostřednictvím hry si zvykají na kontakt s cizím jazykem. Zbytek dopoledne probíhají volné hry, před polednem se děti vrací na oběd a po pohádce usínají ve spacácích v hliněném domečku.

Čas po odpoledním spánku je věnován dětskému tvoření, a to při příznivém počasí opět pod širým nebem. Děti mají možnost tvořit prostřednictvím přírodních materiálů jako je ovčí rouno nebo plst', oblíbené je i akvarelové malování. K dispozici mají také záhonek, kde nejprve vysely semínka a později učí se starat o rostlinky, které z nich vyrostou.

V lesní školce děti s přírodou bezprostředně žijí a mohou tak přímo pozorovat a prožívat její proměny od jara do zimy. Při pobytu venku nemají děti k dispozici žádné hračky a proto musí sami hledat a objevovat možnosti, které jim poskytuje příroda. V domečku mají jen dřevěné kostky, vlněné postavičky a několik knížek.

Vzhledem k tomu, že objekt domečku nesplňuje hygienické požadavky pro podobu školského zařízení, nemá tak lesní mateřská škola nárok na dotace, což se jeví jako největší nevýhoda pro rodiče, kteří za měsíční pobyt dítěte platí poměrně vysoké finanční částky.¹⁴ Naopak velkou výhodou je, že dítě si v ní vytváří pozitivní vztah k přírodě a zdravý životní styl. Je otužilé, zdravé, klidné a spokojené a nevyskytují se u něj alergie.

V roce 2010 získala lesní mateřská škola Rarášci certifikát Společnost přátelská rodině, kterou uděluje Síť mateřských center. Jednou z jejich aktivit je také pořádání lesního přivesnického tábora pro děti od 3 do 7 let o prázdninách v měsíci červenci. Pro rodiče, kteří mají zájem o přihlášení dítěte o LMS jsou pořádány ukázková odpoledne.

7.2 Báječná školička Olomouc

Je soukromou mateřskou školou 21. století s prvky lesní pedagogiky a pedagogiky Montessori, jejíž provoz byl zahájen 1. září 2011. Do školky jsou přijímány děti od dvou do sedmi let věku, v maximálním počtu 12 dětí. Rodiče mají možnost zapsat dítě na pravidelnou docházku nebo k docházení jedenkrát či vícekrát týdně.

Školka je založena na rozmanitosti, dětem nabízí také hudební zaměření, kdy denní zpěv písní je doplňován hrou na nejrůznější hudební nástroje. Zároveň pedagogové kladou velký důraz na pohyb, který v dnešní době dětem velice chybí. Děti se seznamují s prvky jógy, aerobiku, relaxačními technikami, akrobatickými prvky a muzikoterapií.

Školka se nachází v blízkosti rozsáhlých parků se spoustou zeleně. Ve vzdělávacím programu školky je prosazována potřeba návratu dětí k přírodě a vše, co je spjato s přírodou, preferencí zdravého životního stylu a zdravé stravy.

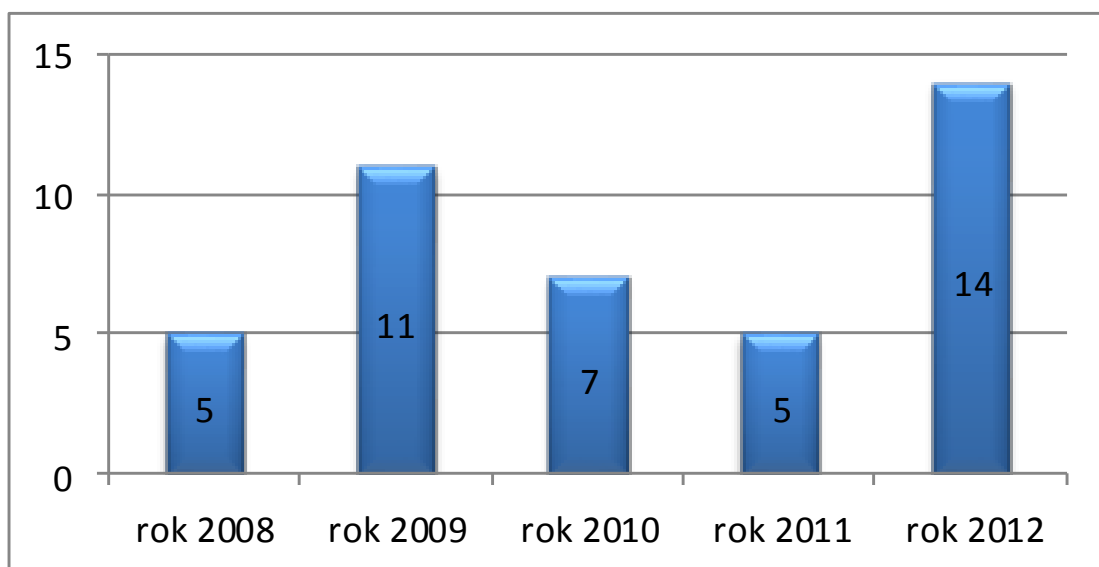
Tuto mateřskou školu jsem v měsíci únoru 2013 navštívil. Báječná školička na webových stránkách informuje rodiče o lesním zaměření, jako jedné ze svých forem, ale fakticky prvky lesní pedagogiky nabízela přibližně ¾ roku po svém otevření. Ze strany rodičů byl o tento způsob vzdělávání dětí minimální zájem, prosazovaly je pouze dvě rodiny. Z tohoto důvodu školka v podstatě na prvky lesní pedagogiky rezignovala a např. déle trvající pobyty v parku nebo výlety do lesa již s dětmi neprovozuje.

¹⁴ Při docházce jeden den v týdnu 1.200,- Kč, dva dny v týdnu 2.400,- Kč a tři dny v týdnu 3.200,- Kč. Zdroj: <http://www.permalot.org/rarasci>

8 Domácí vzdělávání

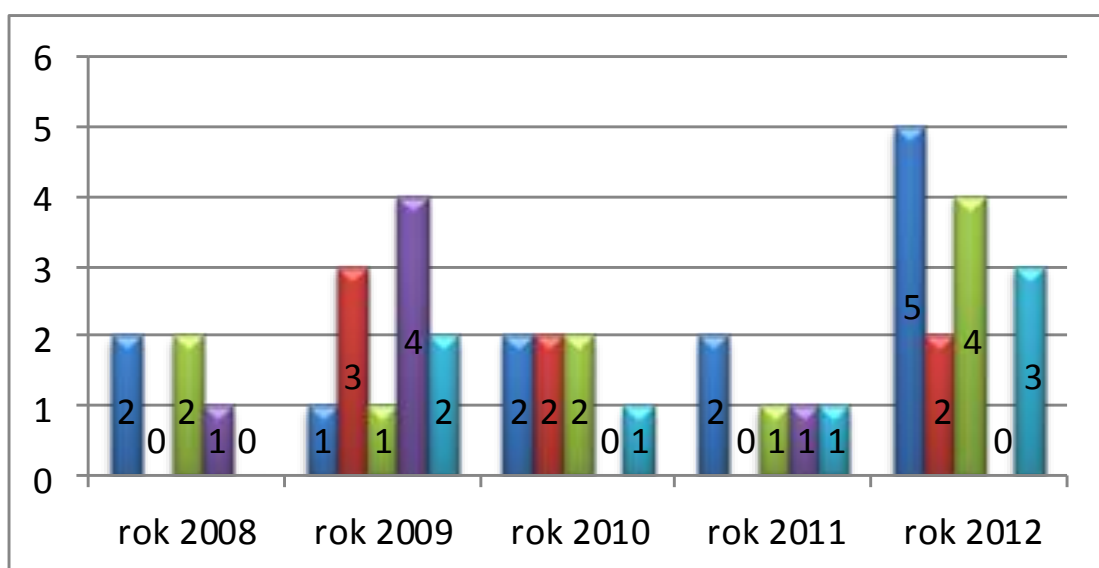
Uvedený typ vzdělávání je v Olomouckém kraji pouze okrajovou záležitostí, což je zaznamenáno na počtu žáků v grafu č. 1 za období posledních pěti let.

Měl jsem možnost zúčastnit se setkání rodičů, kteří se v současné době zvažují, zda se rozhodnou od školního roku 2013/2014 své děti vzdělávat tímto způsobem. Ze setkání vyplynulo, že uvedený typ vzdělávání např. preferují rodiče, jejichž dítě nyní navštěvuje lesní mateřskou školu nebo rodiče, kteří jsou vlastníky rodinných farem. Mnozí rodiče měli pedagogické vzdělání a většina z nich značnou nedůvěru ke státnímu systému základních škol.

Graf č.1 - Počty žáků 1. stupně ZŠ, jimž rodiče poskytují domácí vzdělávání

Zdroj: Krajský úřad Olomouckého kraje, Odbor školství, mládeže a tělovýchovy

Graf č.2 – Žáci plnící školní docházku podle §41 školského zákona podle ročníků

Zdroj: Krajský úřad Olomouckého kraje, Odbor školství, mládeže a tělovýchovy

9 Závěr

Cílem této práce bylo poskytnutí aktuálních informací, které se týkají alternativního školství na úrovni mateřských a základních škol v Olomouckém kraji. V práci se dále zaměřuji na další možnosti v této oblasti a představuji nové formy alternativního vzdělávání jako jsou ekoškolky a lesní mateřské školy. Zabývám se též problematikou domácího neboli individuálního vzdělávání.

Pokud rodič uvažuje o tom, že dá své dítě na alternativní základní školu, bylo by dobré přemýšlet o této možnosti více dopředu, protože nejlepší variantou pro dítě je, že bude navštěvovat i alternativní mateřskou školu. O alternativní školství jsem se začal zajímat hlavně z osobních důvodů, neboť jsem uvažoval o výše zmiňované možnosti, že by mé dítě navštěvovalo některou alternativní mateřskou a později i základní školu. Hlavním důvodem, proč mé přání zůstalo nezrealizovatelné, byla především skutečnost, že v místě našeho bydliště žádné alternativní školy nejsou.

Nabídka alternativních škol v kraji je celkově velice omezená. Z klasických reformních škol mohou rodiče v Olomouckém kraji využít pouze dva typy mateřských a základních školy - Waldorfské a Montessori. Uvedené typy škol existují jen v Olomouci a v Horce nad Moravou, což představuje pro tak rozsáhlé území, na kterém se Olomoucký kraj nachází, nabídku, kterou shledávám jako nedostatečnou. Jsem přesvědčen, že tento typ škol by měl být zastoupen i v dalších městech v kraji, např. v Šumperku, Přerově, Prostějově nebo Jeseníku.

V mé bakalářské práci poskytnu také informace o projektu založení firemní waldorfské mateřské školy v Moravičanech, což je zároveň jedna z možností, jak lze v současné době úspěšně sladit rodinný a pracovní život a vyřešit i aktuální problém mnohých rodin, tj. nedostatek míst v mateřských školách.

U moderních alternativních škol je situace v kraji příznivější, kdy zejména dvacet tři základních škol se prezentuje pod označením Rodiče vítáni jako školy otevřené rodičům a úzce spolupracující s rodiči. Dvě základní školy jsou v projektu Zdravá škola a pět mateřských a základních škol je zapojeno v programu Začít spolu.

Lesní mateřská škola existuje v regionu třetím rokem a prozatím zůstává osamocena. Domnívám se, že většímu rozšíření uvedenému typu škol brání především důvody ekonomického charakteru.

Dále jsem se v práci zaměřil na domácí neboli individuální vzdělávání, zejména jsem se snažil nastínit možnosti i úskalí, kterého se tento typ vzdělávání dotýká.

Je všeobecně známé, že dnešní školství se stále orientuje na množství znalostí a informací a méně oceňuje vlastní myšlení, úvahy a názory, zejména pokud se neztotožňují s těmi oficiálními. Pro rodiče, kteří netrvají na kvantitě vědomostí, ale na jejich kvalitě a využitelnosti v životě svého potomka je jednou z možností jak této změny dosáhnou umožnit vzdělávání svému dítěti zvoleným alternativním způsobem.

Bakalářská práce podle mého názoru splnila svůj cíl, neboť obsahuje získané aktuální informace, které se týkají problematiky alternativního vzdělání v Olomouckém kraji, a proto si ji také dovoluji nabídnout rodičům a dalším zájemcům, kteří se o uvedené možnosti vzdělávání svých dětí zajímají.

Seznam použité literatury a pramenů

Odborná literatura:

1. GRECMANOVÁ, Helena. URBANOVSKÁ, Eva. *Waldorfská škola*. Olomouc: Hanex, 1997. ISBN 80-85753-09-6.
2. HRADIL, Radomil. *Průvodce českou antroposofií*. Hranice: Fabula – Hana Jankovská, 2002. ISBN 80-86600-00-9.
3. LINHART, Jiří. *Slovník cizích slov pro nové tisíciletí*. Litvínov: Dialog, 2005. ISBN 80-85843-61-7.
4. MIKLITZ, Ingrid. *Lesní mateřská škola. Dimenze pedagogického přístupu*. Mannheim: Cornelsen Verlag Skriptor, 2007. ISBN 978-3-589-25353-1
5. NEJEDLO, Michael. *Rudolf Steiner: muž, který uměl všechno*. Praha: Krásná paní, 2010. ISBN 978-80-86713-67-0.
6. POL, Milan. *Waldorfské školy: izolovaná alternativa, nebo zajímavý podnět pro jiné školy?* Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1097-5.
7. PRŮCHA Jan, WALTEROVÁ Eliška, MAREŠ Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.
8. PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-072-3.
9. PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.
10. RÝDL, Karel. *Alternativní pedagogické hnutí v současné společnosti*. Brno: Zeman Marek, 1994. ISBN 80-900035-8-3.
11. RÝDL, Karel. ŠMELOVÁ, Eva. *Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869-2011)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3033-1.
12. SZCZYGIEL, Mariusz. *Gottland*. Praha: Dokořán, 2007. ISBN 978-80-7363-142-0.
13. SMOLKOVÁ, Táňa. *Dítě v úctě přijmout*. Praha: Maitrea, 2007.
14. STEINER, Rudolf. *Má cesta životem*. Svatý Kopeček u Olomouce: Michael, 2000. ISBN 80-86340-08-2.
15. SVOBODOVÁ, Jarmila. JŮVA, Vladimír. *Alternativní školy*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-85931-00-1.

16. *Škola doma: příručka pro rodiče i prarodiče (1.-5.ročník)*. Praha: Nakladatelství Praha, 2009. ISBN 978-80-902177-3-7.
17. VOŠÁHLÍKOVÁ, Tereza. *Ekoškolky a lesní mateřské školy*. Praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2010. ISBN 978-80-7212-537-1.

Internetové zdroje:

ASOCIACE DOMÁCIHO VZDĚLÁVÁNÍ. [online]. 2013 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z <http://www.domaciskola.cz/>

ASOCIACE LESNÍCH MATEŘSKÝCH ŠKOL. Lesní mateřské školy. [online]. 2013 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z <http://lesnims.cz/>

ASOCIACE WALDORFSKÝCH ŠKOL ČESKÉ REPUBLIKY. [online] 2013 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z <http://www.iwaldorf.cz/>

ALTERNATIVNÍ ŠKOLY. [online]. 2013 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z <http://www.alternativniskoly.cz/>

DALTONSKÝ PLÁN. [online]. 2013 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Daltonsk%C3%BD_pl%C3%A1n

INFORMAČNÍ CENRUM PRO MLÁDEŽ [online]. 2013 [cit. 2013-03-01]. Dostupné z <http://www.nicm.cz/>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ. *Školský zákon*. [online]. 2013 (cit. 2013-03-01). Dostupné z <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novy-skolsky-zakon-1?highlightWords=%C5%A1kolsk%C3%BD+z%C3%A1kon>

MONTESSORI OLOMOUC – RODINNÉ CENTRUM. [online] 2013 [cit. 2013-03-27] Dostupné z <http://www.montessori-olomouc.cz/rs/>

RODIČE VÍTÁNI [online]. 2013 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z <http://www.rodicevitani.cz/>

Seznam tabulek

Tabulka č.1 Minimální a ideální podoba ekoškolky

Tabulka č.2 Přehled mateřských a základních škol - Začít spolu

Tabulka č.3 Přehled škol zapojených do projektu Zdravá škola

Tabulka č.4 Přehled základních škol, které jsou zapojeny do projektu Rodiče vítáni

Seznam grafů

Graf č.1 Počty žáků 1. stupně ZŠ, jimž rodiče poskytují domácí vzdělávání

Graf č.2 Žáci plnící školní docházku podle §41 školského zákona podle ročníků

Seznam zkratk

Ang.	Anglický jazyk
Tzn.	To znamená
Tj.	To jest
Např.	Například
ZŠ	Základní škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
LMŠ	Lesní mateřská škola
ADV	Asociace domácího vzdělávání
ŠVP	Školní vzdělávací program